

2/16
9/32

Инструкция

Инд. А 68

ЗА

практическите упражнения.

Handwritten signature and date: 18/85

Маневри съ войски, маневри съ кадри, маневри по картата (военна игра), решаване тактически задачи.

ВОЕННА АКАДЕМИЯ
ЗАПОВЪДЬ № 284
НОМЕРЪ ПО РЕДЪ 18.

ЗАПОВѢДЬ

по

Военното Вѣдомство.

№ 165.

Ст. София, 24 априль, 1909 г.

Съ заповѣдь по Военното Вѣдомство отъ 1904, подъ № 360, е обявена Инструкцията за тактическитѣ занятия съ офицеритѣ и подъ-офицеритѣ, съ която за пръвъ пѣтъ се прѣпорѣчва у насъ, както военната игра, така и маневритѣ съ кадрирѣ.

Въ тази инструкция, обаче, е спомнато твърдѣ въ общи черти относително начина, по който трѣбва да се произвежда всѣко едно отъ тѣзи упражнения.

Отъ друга страна, като е имало прѣдъ видъ че у насъ не сѣществуватъ постоянни правила, които да уреждатъ начина, по който се произвеждатъ, освѣнъ тактическитѣ занятия и другитѣ практически упражнения, Министерството на Войната е вземало мѣрки да се приготви една „Инструкция за практическитѣ упражнения“, въ която сѣ събрали правилата, които рѣководятъ тѣзи занятия, като се начене отъ рѣшаването на тактическитѣ задачи и се свърши съ двѣстраннитѣ маневри, правила, изцѣло заети отъ Инструкциитѣ по прѣдмѣта въ по-старитѣ армии.

Като обявявамъ тази Инструкция, заповѣдвамъ да се вземе тя за свѣдѣние и рѣководство, да се изучи отъ всички началници, да се приложи на практика и въ края на 1909 год. да се донесе въ Министерството на Войната за необходимитѣ измѣнения и допълнения, които би трѣбвало да се направятъ въ нея.

Министръ на Войната,

Генералъ-Адютантъ,

Генералъ-Лейтенантъ Николаевъ.

ПРѢДГОВОРЪ.

Теоретическото изучаване на всичкитѣ клонове на военното искусство е необходимо за всѣкой воененъ началникъ. Цѣльта му е личното усвѣршенствуване на самия началникъ, слѣдствието отъ което ще бѣде общия напредѣкъ на армията и доброто употрѣбление на силитѣ ѣ въ военно врѣме.

Обаче, само по себе си знанието не е достатъчно, а е необходимо и умѣнието да се дѣйствиува или, още по-добрѣ, умѣнието да се прилагатъ на практика, въ зависимостъ отъ условията, принципитѣ на военното искусство. Военната наука и военната техника могатъ да бѣдатъ изучавани теоретически, тогава когато умѣнието да се прилагатъ тѣ на практика, войната, може да бѣде изучавана само практически.

Военната наука се добива чрѣзъ изучаване. Военната техника се учи на плаца, на стрѣлбището: уставитѣ сѣ кодекса на тази техника¹⁾,

¹⁾ Знанието на уставитѣ е задължително. По изучаването имъ могатъ да се водятъ и специални занятия, споредъ както го изисква Проектъ-устава за обучението и дѣйствието на пѣхотата.

а всъкидневната работа на военния животъ, като се начене отъ обучението на новобранцитъ и се свърши съ голъмитъ маневри, сж срѣдството за да се наджхатъ съ нея всички членове отъ армията.

Значението на военната наука и на военната техника е различно на различнитъ стъпала отъ военната иерархия. На по-долнитъ стъпала, военната техника, сама по себе си, е достатъчна почти за всички. На по-горнитъ стъпала, военната наука взема надмощие. Обаче, както на долнитъ стъпала, така и на горнитъ, лицата които ги заематъ трѣбва да ги притежаватъ достатъчно и двѣтъ, за да могатъ да прилагатъ безъ колебание и безъ загуба на врѣме уставнитъ форми за дѣйствиe къмъ всъкакъвъ видъ мѣстность и при всъкакви обстоятелства.

За да може да бжде използувана веднага, науката се нуждае отъ паметъ, обаче, паметъта ако и да е едно полезно качество, е непостоянна. Отъ друга страна, военната наука, както и простата военна техника, не могатъ да прѣдвидятъ всичкитъ ситуации; тѣ даже не могатъ да дадатъ едно общо правило, което, съ помощта на извѣстни искусствени изчисления, да може да се приложи къмъ частнитъ случаи, а пъкъ въ военното врѣме има само частни случаи. Всичко онова, което ни дава военната наука, — и то не е малко — е първата частъ отъ единъ силлогизъмъ, който трѣбва да разясни ситуацията;

остава на насъ да намѣримъ втората частъ и да извлечемъ заключението. Обаче, такава „философско разсжждение“ е много неудобно подъ куршумитъ на неприятеля. Въ такъвъ случай остава да разчитваме само върху вджхновенieto на момента. Но това „вджхновение“ не пада освѣнъ върху онѣзи, които сж го заслужили, които сж били подготвени, и то не е друго нищо освѣнъ обмисленото дѣйствиe на единъ добръ подготвенъ интелектъ, който е търсилъ само случая да се покаже.

И тъй, паметъта изневѣрва, сложнитъ разсжждения сж невъзможни, вджхновенieto е басня: трѣбва върното рѣшение, съобразно съ правилата, да се яви само въ нашия умъ. За тази цѣль, добититъ съ изучаване познания, смѣтни добръ, трѣбва да се обърнатъ въ наша плътъ, а за това тѣ трѣбва да бждатъ прилагани непрѣкъстнато прѣзъ мирното врѣме къмъ всъкакъвъ видъ мѣстности, къмъ всъкакъвъ видъ обстоятелства; тогава и само тогава интелекта нѣма да има нужда, въ минутата на опасността, да изслѣдва рѣшенията си, да философствува прѣдъ лицето на неприятеля, а изведнажъ, тъй да се каже инстинктивно, ще приспособява тактическия принципъ къмъ техническото или уставното правило, изисквано отъ условията на минутата. На кжсо, слѣдователно, за единъ добръ воененъ началникъ, отъ интелектуална гледна точка, е необходимо: да познава научнитъ прин-

ципи, като ги смѣли добръ, да владѣе напълно военната техника, да притежава здравъ разумъ и непрѣкъснатата практика въ работата си.

Отъ всички тѣзи условия най-голѣмо значение има, а въ сѣщото врѣме и най-трудно се придобива, практиката, а пъкъ безъ нея всичкитѣ други качества сж безплодни. Само войната е истинската школа за война, но войнитѣ ставатъ по-рѣдки и по-рѣдки, а понеже трѣбва да се готвимъ прѣзъ мирно врѣме за война, необходимо е, по искусствень начинъ, да се възпроизвеждатъ ситуациитѣ, които се прѣдставяватъ въ военно врѣме.

Всѣко дѣйствиe въ военно врѣме прѣдставява борба между двѣ противопоставени една на друга воли; отъ тукъ се вижда че базата на всѣка метода за рационалното изучаване практиката на военното искусство е противопоставянето една срѣщу друга на двѣ воли; за да има интелектуална борба, сжщо тѣй както и при дѣйствителната борба, необходими сж двама противници.

Въ началото на военното обучение, ржководителя, каквто и да бжде чина, който той заема въ иерархическата лѣстница, а слѣдователно, каквато и да бжде числеността на частта, която той обучава, ще запази всѣкога за себе си правото да прѣдставява волята на неприятеля; той избира мѣстността, опрѣдѣля на ума си поведението, дѣйствието, послѣдовател-

нитѣ положения на неприятеля, заповѣдва да се изобразятъ тѣ или ги излага когато трѣбва на изпълнителитѣ — *това е маневръ на една страна.* Този е най-добрия дидактически способъ, който, ако е употребенъ умѣло, дава възможность да се увеличаватъ постепенно, споредъ желанието, трудноститѣ на задачитѣ, да се обучаватъ послѣдователно кадритѣ и частитѣ на различнитѣ отдѣли отъ полската служба и да се запознаятъ съ всичкитѣ характеристически видове на тактическото дѣйствие. Грѣшкитѣ се критикуватъ и се поправятъ веднага; понеже може да се разпорежда едновременно, както съ дѣйствиата на прѣдставения неприятель, така и съ дѣйствиата на изпълнителитѣ, ржководителя има пълна възможность да отстранява всѣкаква опасность отъ неправдоподобности.

При маневритѣ на двѣ страни интелектуалната борба между двамата противници произлиза при конкретни условия, както по отношение на врѣмето, така и по отношение на пространството, на движенията и на мѣстността, прилични на условията при дѣйствителната война. Въ тази смисълъ маневритѣ на двѣ страни се явяватъ като вѣнецъ на възпитателната работа, начената съ маневритѣ на една страна. При всичко това прѣимуществата, които тази метода прѣдставява, не сжществуватъ напълно освѣнъ когато силитѣ, които дѣйствуватъ едни срѣщу други, не сж извънредно голѣми, така щото

ржководителя, който е вземалъ върху си ролята на посрѣдникъ, да може да обхване изцѣло дѣйствиата, да може да запази върху имъ достатъчно влияние, за да се избѣгнатъ неправдоподобноститѣ, да може да забѣлѣзва голѣмитѣ грѣшки и особено да рѣшава лично и съ пълно познаване на нѣщата, за исхода на тактическитѣ дѣйствия.

Когато нѣма войски или войскитѣ не сж свободни, когато сезона или състоянието на посвѣтитѣ не позволява да се ходи на всѣкадѣ по мѣстността, дѣйствителнитѣ маневри могатъ да бждатъ до нѣкадѣ си замѣстени съ *маневри съ кадри*, на една или на двѣ страни, които сж по-малко полезни отъ маневритѣ съ войски, защото при тѣхъ изпълнителитѣ сж освобождени отъ трудноститѣ и триенията, съ които сж придружени всѣкога дѣйствиата на войскитѣ и които, въ дѣйствителностъ, много пжти правятъ несполучливи и най-щастливитѣ комбинаци, но, отъ друга страна, тѣ иматъ едно твърдѣ голѣмо преимущество че могатъ да се праватъ почти всѣкога, когато се поиска.

Всички споменати по-горѣ методи за обучение се извършватъ на мѣстността. Ако дѣйствиата, които се развиватъ при тѣхъ, не могатъ всѣкога да избѣгнатъ отъ натякването че сж изкуственни, поне театра ъа дѣйствието е реаленъ.

Освѣнъ практическото обучение, отъ което се извлича извѣстна полза, при тѣзи упражнения

кадритѣ и войскитѣ се запознаватъ съ мѣстността, което, въ извѣстенъ моментъ, може да има за тѣхъ твърдѣ голѣмо значение.

Практическитѣ упражнения на мѣстността иматъ неудобството че трѣбва да се правятъ на самата мѣстностъ, което не е всѣкога възможно. До извѣстна степенъ тѣ могатъ да бждатъ замѣстени съ *практическитѣ упражнения по картата*, които въ всѣки случай прѣдставяватъ най-добрата подготовка за практическитѣ упражнения на мѣстността. Съ тѣхъ си служатъ всѣкога, когато се иска да се докаже или да се обясни извѣстенъ принципъ, да се прѣкара той веднага отъ теоретическото на практическото поле.

На пръвъ погледъ всѣкой може да повѣрва че, отъ практическа гледна точка, упражненията по картата сж много по-малко поучителни отъ маневритѣ на самата мѣстностъ, защото послѣднитѣ прѣдставяватъ непосредствено дѣйствителността, тогава когато първитѣ даватъ образа на войната само условно. Това е истина, но само до извѣстна степенъ. На мѣстността, слѣдъ концепцията, слѣдва истинското изпълнение (при маневритѣ съ войски) или поне подробното изучаване на дѣйствието, извършено на самата мѣстностъ (при маневритѣ съ кадри). При упражненията по картата, само концепцията е дѣйствителна, а всичко останало е прѣдставено. Но не може да има съмнѣние че, ако имаме за цѣлъ

практическата интелектуална подготовка, концепцията е най-важното и въ това отношение упражненията по картата не отстъпват въ нищо на упражненията, които се правят на мѣстността, защото, както въ военно врѣме, така и на маневритѣ, само въ изключителни случаи началника ще може да обхване, непосредствено съ погледа си, цѣлото пространство, върху което трѣбва да се упражни неговото влияние и всѣкога той ще бѣде принуденъ да прибѣгва къмъ помощта на картата, за да опрѣдѣли условията, по отношение на врѣмето и на пространството, които сж базата на всѣкаква концепция.

На маневритѣ на една страна отговаря устното или писменното рѣшаване *на тактически задачи*. Както тукъ, сжщо и тамъ, ржководителя взема на себе си ролята на интелектуаленъ противникъ на изпълнителя, разполага и дѣйствува съ силитѣ на неприятеля по такъвъ начинъ, щото да създаде ситуации, които да изискватъ прилагането на онѣзи принципи, уставни правила или тактически похвати, които той иска да накара да се изучатъ.

На маневритѣ на двѣ страни отговаря *военната игра*. Въ приетата днесъ система за водене на военната игра сж изхвърлени всички по-прѣдишни способности за оцѣняване дѣйствието на огъня, на загубитѣ и пр. и всичко е прѣдоставено на ржководителя, безпристрастното рѣ-

шение на когото замѣства по-прѣдишното рѣшение на зара. По тази причина ролята на ржководителя е порастнала твърдѣ много: ако той е опитенъ, ако изпълнителитѣ сж старателни и иматъ желание да работятъ, напълно възможно е да се развиятъ фазитѣ на едно тактическо дѣйствие въ сжщо такъвъ периодъ на врѣме, въ каквото би се развило истинското дѣйствие и по този начинъ може да се достигне до тамъ, щото да се рѣшава една тактическа задача въ единъ сеансъ.

Освѣнтъ тѣзи методи за практическото изучаване на военното изкуство, има и други, които сж по-малко полезни, но въ всѣки случай не трѣбва да се прѣнебрѣгватъ.

На първо мѣсто сж тѣй нарѣченитѣ *бесѣди* на дадена тема. Тѣ сж особено полезни за онѣзи, които ги държатъ, защото ги каратъ да изучаватъ основно въгресо, който трѣбва да разгледватъ. За да може да се извлече исканата полза, първото условие е щото темата на бесѣдата да бѣде по силитѣ на оногова, който е натоваренъ съ изучването ѝ, а на второ мѣсто, щото въпроса да не бѣде отвлеченъ и да интересува непосредствено както оногова, който е натоваренъ съ изучването му, така и слушателитѣ. Особено сж полезни бесѣдитѣ, които иматъ за прѣдмѣтъ разгледването на боеветѣ отъ послѣднитѣ войни.

На второ мѣсто трѣбва да се спомене за *честеността на конкретни случаи*, разгледвани отъ майсторитѣ по военното изкуство, което прѣдставлява истинско подготвяне, както за самитѣ ржководители на практическитѣ занятия, така и за изпълнителитѣ. Особенно полезни сж съчиненията на инициатора на тази метода за практическото подготвяне, генералъ Verdy du Vernois, а именно: „Студитѣ върху полската служба“ и „Студитѣ върху командуването на войскитѣ“.

Слѣдователно, не липсватъ срѣдства за добиване практика по военното изкуство въ мирно врѣме, стига да има желание.

Днескашнитѣ устави прѣдоставятъ голѣма свобода на дѣйствиe, широка инициатива на изпълнителитѣ. Обаче, не трѣбва да се забравя, че инициативата е едно оръжие съ двойно острило, което може да нарани твърдѣ жестоко онѣзи, които го употребяватъ съ неумѣла ржка. Разумната инициатива иска и разумно подготвяне, което никога не може да бѣде замѣстено съ неумѣлитѣ импровизации на незнанието, съ лудата смѣлостъ на самонадѣяността и съ заблудената фантазия на нопитността. Сжщо и въ изкуството за командуване, както и въ другитѣ изкуства, *майсторъ се става слѣдъ дълга и непрѣкъсната практика.*

ПРАКТИЧЕСКИ УПРАЖНЕНИЯ.

Общи начала.

§ 1. Практическитѣ упражнения се правятъ *на мѣстността или по картата.*

§ 2. Практическитѣ упражнения на мѣстността могатъ да бждатъ: а) *съ участието на войски*, т. е., уставни упражнения, бойни упражнения и маневри; б) *безъ участието на войски* и само съ офицеритѣ и подофицеритѣ или маневри съ кадритѣ.

§ 3. *Уставнитѣ упражнения иматъ* най-главно за цѣль да упражнятъ различнитѣ части да се движатъ въ сгжстенъ строй, съ гжвкостъ, съ бързина и въ добръ редъ на всѣкаква мѣстность; да измѣняватъ строеветѣ си, да ги приспособяватъ къмъ гжнкитѣ и неравноститѣ на мѣстността, за да скрѣятъ положението и движенията си; да посрѣщатъ изненадитѣ; да промѣняватъ бързо посоката безъ да си бъркатъ едни на други, и да могатъ да се поддържатъ взаимно. Този видъ упражнения се извършватъ на основание правилата, дадени въ строевитѣ устави на различнитѣ родове оръжие.

§ 4. *Бойните упражнения иматъ* най-главно за цѣль да упражнятъ войскитѣ за бойни дѣйствия. Тѣ обнематъ прѣдпочтително всичкитѣ движения и дѣйствия на войскитѣ отъ минутата, когато послѣднитѣ напустнатъ реда за пѣтуване и прѣминатъ въ боенъ редъ. Всѣко едно упражнение обнема частъ или пълното развитие на бойното дѣйствие. Бойнитѣ упражнения биватъ или съ войски отъ единъ само родъ оружие, които се водятъ на основание правилата дадени въ строевитѣ устави на различнитѣ родове оружие или съ войски отъ всички родове оружие, които се водятъ на основание правилата, дадени за маневритѣ.

§ 5. *Маневри* се наричатъ бойни упражнения на мѣстността, съ войски отъ тритѣ рода оружие и съ части отъ полкъ нагорѣ.

Цѣльта на маневритѣ е подготвянето и изпитването, както на началницитѣ, така и на войскитѣ, по отношение издръжливостта и спазването на реда, при условия които се приближаватъ колкото е възможно повече до условията въ военно врѣме.

§ 6. Маневритѣ биватъ: *на една страна*, когато противната страна е прѣдполагаема (не съществува) или е самс прѣдставена¹⁾ и *на двѣ*

¹⁾ Неприятеля се нарича прѣдставенъ, когато тактическитѣ му единици сѣ прѣдставени условно отъ група войници или отъ отдѣлни войници съ флагове.

страни, когато всѣка една отъ странитѣ е образувана отъ извѣстно количество сили.

Маневритѣ на една страна могатъ да се извършватъ както съ малки части, особено при бойнитѣ упражнения, сѣщо и съ голѣми части (дивизия и повече). Обаче, тѣ не притежаватъ прѣимуществата на двѣстраннитѣ маневри, които съставляватъ най-добрата школа за командването и споредъ това трѣбва да се прѣдпочитатъ.

§ 7. Както едностраннитѣ, така и двѣстраннитѣ маневри, споредъ количеството на силитѣ, които взематъ въ тѣхъ участие, биватъ:

а) Маневри на *полкъ срѣщу полкъ* (бригадни маневри¹⁾, когато всѣка една отъ странитѣ състои отъ единъ пѣхотенъ полкъ, съ необходимото количество артилерия и кавалерия и други специални войски. Тѣзи маневри се ръководятъ отъ командира на бригадата.

б) Маневри на *бригада срѣщу бригада* (дивизионни маневри¹⁾, когато всѣка една отъ странитѣ състои отъ една пѣхотна бригада, съ необходимото количество артилерия и кавалерия и други специални войски. Тѣ се ръководятъ отъ началника на дивизията.

в) Маневри на *дивизия срѣщу дивизия* (голѣми маневри), когато всѣка една отъ странитѣ състои отъ сили не по-малки отъ дивизия, съ всички спомагателни служби. Като правило тѣ се ръководятъ отъ началника на военно-инспекционната областъ.

Когато голѣмитѣ маневри се извършватъ въ присѣствието на НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО, тѣ се наричатъ Царски маневри и въ такъвъ случай НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО взема самъ ржководенето имъ.

Най-послѣ се произвеждатъ и тѣ нарѣченитѣ *гарнизонни маневри*, когато войскитѣ отъ единъ гарнизонъ маневриратъ или срѣщу прѣдставенъ неприятель или срѣщу войскитѣ отъ нѣкой съседенъ гарнизонъ.

§ 8. Практическиятъ упражнениа на мѣстността, *безъ участието на войски* (маневри съ кадритѣ) могатъ да бждатъ на една или на двѣ страни.

§ 9. Практическиятъ упражнениа *по картата* (военна игра) могатъ да бждатъ: стратегически, интендантски (службата въ тила), санитарни, кръпостни и тактически.

Първитѣ три вида упражнениа се правятъ само на една страна, а послѣднитѣ два вида — на една или на двѣ страни.

Практическиятъ тактически упражнениа по картата на една страна обикновенно се наричатъ рѣшаване на тактически задачи по картата.

§ 10. При всичкитѣ практически упражнениа едната отъ странитѣ се нарича *червена*, а другата *синя*. Това се прави, за да може да се отбѣлзватъ тѣ по-лесно съ карандашъ на крокитѣ.

При упражненията съ войски, едната отъ странитѣ (червената) носи бѣли чехли на фуражкитѣ, а другата носи зимни фуражки.

Лицата, които не принадлежатъ нито къмъ една отъ странитѣ и могатъ да прѣминаватъ свободно отъ една къмъ друга, се различаватъ съ особенни знакове на лѣвата ржа.

1592/11

ОТДѢЛЪ I.

Практически упражнения съ войски.

Маневри.

§ 11. Цѣльта на маневритѣ е да се запознаятъ различнитѣ родове оржжия помежду си, да се приучатъ да дѣйствуватъ заедно, да се втегнатъ частитѣ, за да могатъ да прѣнасятъ трудноститѣ на службата въ военно врѣме.

Голѣмитѣ маневри, отъ своя страна, понеже се приближаватъ най много до условията, при които ще се дѣйствува въ военно врѣме, позволяватъ най-добрѣ да се състави едно вѣрно понятие за влиянието на мѣстността върху движенията на войскитѣ и дѣйствието имъ въ боя. Тѣ съставляватъ школата за подготвяне на висшето командване и на щабоветѣ.

Тѣ даватъ на голѣмитѣ началници възможностъ да се упражняватъ при условия, които се приближаватъ до истинскитѣ условия въ военно врѣме; да се упражняватъ въ командването на единици отъ всички родове оржжие и да ржко-

водятъ дѣйствието на административнитѣ служби въ голѣмитѣ единици; тѣ даватъ възможностъ на голѣмитѣ началници да оцѣняватъ качества и способноститѣ на офицеритѣ, съ които ще дѣйствуватъ въ военно врѣме.

Най-послѣ голѣмитѣ маневри даватъ най-добрата възможностъ, за да се оцѣняватъ, отъ гледна точка на подготовката, началницитѣ и войскитѣ.

Реда и дисциплината, които сж се добили въ частитѣ чрѣзъ постоянната работа, не трѣбва да отслабватъ прѣзъ врѣме на маневритѣ. Длъжностъ на всички малки и голѣми началници е да бдятъ непрѣкъснато върху това.

На маневритѣ се запрѣщава да се правятъ какви да е прѣдположения относително мѣстността, както и да се ограничава мѣстността на която трѣбва да маневриратъ войскитѣ. Това послѣдното се допуска само въ изключителни случаи, но даже и въ този послѣдния случай трѣбва да се избѣгватъ такива мѣрки, които биха могли да смутятъ духоветѣ на войскитѣ, или да изискватъ отъ тѣхъ извънредно напрѣгане на бѣображението.

Впрочемъ, възможността да се разполагатъ войскитѣ на квартири, на квартиро-биваци или на бивакъ, позволява на ржководителя на маневритѣ и на началницитѣ на войскитѣ, да се освободятъ до извѣстна степенъ отъ необходимостъта, слѣдъ всѣки денъ отъ маневритѣ, да

отиватъ да заематъ опрѣдѣленитѣ по-отрано кавартири. По тази причина по-лесно става употрѣблението на голѣмитѣ единици по сѣщия начинъ, както това ще става въ военно врѣме.

Трайността на маневритѣ.

§ 12. Като правило, маневритѣ траятъ:

а) Маневритѣ на полкъ срѣщу полкъ — най-малко три дни;

б) Маневритѣ на бригада срѣщу бригада — четири дни;

в) Маневритѣ на дивизия срѣщу дивизия — отъ два до четири дни.

Въ случаитѣ когато не се произвеждатъ маневри на дивизия срѣщу дивизия, тѣ се замѣстватъ съ единъ маневъръ на цѣлата дивизия срѣщу прѣдставенъ неприятель, който трае единъ день.

§ 13. Врѣмето за маневритѣ въ Височайше присѣствие се разпрѣдѣля всѣкога по особена програма.

Парадъ на войскитѣ, които сж взѣмали участие на царскитѣ маневри, се прави само по личната заповѣдь на ГОСПОДАРЯ и въ опрѣдѣленъ отъ него день.

До колкото е възможно, на частитѣ се дава единъ день почивка прѣди парада.

§ 14. Днитѣ назначени за почивка не влизатъ въ числото на днитѣ, назначени за маневритѣ.

Недѣлнитѣ дни и голѣмитѣ празници се назначаватъ всѣкога за почивка, както прѣзъ врѣме на маршветѣ, така и прѣзъ врѣме на маневритѣ. При всичко това, ако послѣдния маршъ, който трѣбва да се извърши за пристигане въ гарнизона или на мѣстото назначено за маневри, се падне въ недѣля или въ нѣкой голѣмъ празникъ, движението не се прѣкъсва.

Освѣнъ голѣмитѣ празници и недѣлнитѣ дни, прѣзъ всичкото траяне на маневритѣ, на частитѣ се дава и другъ день отъ седмицата за почивка, така щото слѣдъ всѣки два или три дни маршъ или маневри да слѣдва единъ день почивка. При всичко това, при маршветѣ за връщане въ гарнизонитѣ, като изключение може да се направятъ петъ по лѣдователни марша или петъ дни маневри, ако на петия день частитѣ пристигатъ въ гарнизонитѣ си.

§ 15. Дължината на маршветѣ бива срѣдно отъ 25 километра. Ако при нѣкой маршъ обстоятелствата позволяватъ да се събиратъ и да пжтуютъ заедно войски отъ различнитѣ родове оржжие, това може да бжде използувано за упражнение въ движение както въ военно врѣме, въ сферата на неприятелското влияние.

§ 16. Днитѣ, които се употрѣбватъ отъ кавалерийскитѣ части за отиване до мѣстото назначено за маневри, могатъ да бждатъ използувани за упражнение въ разузнавателна служба, подъ ржководството на началниците си. Въ та-

къвъ случай дължината на марша се урежда въ зависимостъ съ упражнението и трѣбва да бжде по-малка.

§ 17. Численостъта на частитѣ — роти, ескадрони, батареи, които взематъ участие на голѣмитѣ маневри, се опрѣдѣля за всѣки случай отдѣлно. На другитѣ маневри частитѣ взематъ участие въ пълния си съставъ.

ГЛАВА I.

Маневри на двѣ страни.

Т е м и.

§ 18. Маневритѣ се правятъ на основание на едно *общо прѣдположение* или *обща тема*, която опрѣдѣля общата стратегическа ситуация и противопоставя странитѣ една на друга. Това общо прѣдположение оставя голѣмъ просторъ на непрѣдвиденото и на инициативата на началницитѣ на двѣтѣ страни. То дава само онѣзи свѣдѣния, които при една дѣйствителна война, биха били извѣстни и на двамата противници.

На всѣкой единъ отъ началницитѣ на странитѣ се дава *частно прѣдположение* или *частна тема*, която не трѣбва да бжде извѣстна на противника му.

Частнитѣ прѣдположения или теми прѣдставляватъ непосредственната цѣль, която трѣбва

да се достигне и задачата, която се дава на всѣка една отъ странитѣ: тѣ съдържатъ свѣдѣнията, които сж необходими, за да се даде на маневра единъ опрѣдѣленъ характеръ; тѣ не влизатъ въ подробноститѣ на изпълнението, нито пъкъ прѣдписватъ или указватъ такива нѣща, които въ военно врѣме би зависяли единствено отъ личната оцѣнка на началника или отъ неговата инициатива, която трѣбва всѣкога да бжде напълно свободна.

Частнитѣ прѣдположения или теми могатъ да бждатъ съставени по два начина: първия начинъ, като се даде ситуацията така, щото началника на всѣка една отъ странитѣ да бжде принуденъ да опрѣдѣли самъ задачата, която му се пада; втория начинъ, като се прибави къмъ частното прѣдположение и задачата, която трѣбва да рѣши началника на страната. Това послѣдното е прѣпоръчително да се прави въ видъ на заповѣдъ, която изпълнителя въ дѣйствителностъ би получилъ отъ началството.

§ 19. При упражненията съ малки части, до маневрирането на полкъ срѣщу полкъ включително, на всѣка една отъ странитѣ, намѣсто едно *прѣдположение*, може да бжде дадена една заповѣдъ, която да съдържа всичко онова, която трѣбва да знае върху ситуацията.

§ 20. Трѣбва да се избѣгва да се избиратъ за маневритѣ такива стратегически ситуации, които се основаватъ на сложни прѣдположения

и които прѣдполагатъ цѣла редица по-рано станали събития; тѣ сж много по-малко полезни отъ колкото проститѣ ситуации, които могатъ се схванатъ лесно и безъ колебание. Впрочемъ и отъ най-проститѣ ситуации е напълно възможно да се извлекатъ цѣла редица теми и заповѣди.

§ 21. По причина на условията, при които дѣйствуватъ днескашнитѣ голѣми армии, извънредно трудно е да се създадатъ за малкитѣ единици такива теми, които да отговарятъ точно на онова, което би се случило въ дѣйствителностъ. Тази трудностъ се увеличава още повече ако е необходимо да се намѣри такава ситуация, която би могла да служи за база на отдѣлни боеве прѣзъ нѣколко дни послѣдователно. Споредъ това, при маневрирането на полкъ срѣщу полкъ и на бригада срѣщу бригада, много пжти може да стане необходимо да се промѣни първоначалното прѣдположение, което не отговаря вече на исканията на маневра. Въ такъвъ случай, за да не се прѣкратява службата на прѣднитѣ постове, най-доброто е да се направи така щото промѣняването на прѣдположението да съвпада съ дена назначенъ за почивка.

Напротивъ, при маневрирането на дивизия срѣщу дивизия, обикновенно сжщото прѣдположение ще трѣбва да се запази въ продължение на цѣлия периодъ на маневритѣ.

§ 22. Спорѣдъ самото прѣдположение, въ началото на дѣйствиата, двѣтѣ страни трѣбва

да бждатъ достатъчно отдалечени една отъ друга, за да се даде необходимата свобода за далечното разузнаване и за извършване на пригответелнитѣ движения, защото тѣзи движения често пжти прѣдначертаватъ самитѣ по-нататъшни дѣйствия и прѣдставляватъ за началницитѣ най-поучителната частъ отъ маневритѣ. При всичко това, общото прѣдположение трѣбва да бжде съставено по такъвъ начинъ щото тактическото разврѣщане, още отъ първия день на маневритѣ, поне на една частъ отъ войскитѣ, да бжде неизбѣжно; споредъ това, на кавалерийскитѣ части, натоварени съ разузнавателната служба, трѣбва да се даде достатъчно мѣсто напрѣдъ.

§ 23. При всичкото желание, не е всѣкога възможно само съ помощта на рѣшенията, които се взематъ, да се даде исканата посока на маневритѣ.

Ако се иска да се създаде нова ситуация или да се промѣни театра на маневра, ако се иска да се изучи нѣкоя особена ситуация, за тази цѣль могатъ да си послужатъ съ вмѣкването на особенни свѣдѣния за неприятеля, съ заповѣди, които се прѣдполага че сж излѣзли отъ нѣкой въображаемъ по-горенъ началникъ, съ обявяване на происшества, които сж се случили на друго мѣсто, съ измѣняване числеността на странитѣ и по този начинъ съвършено естествено да се накаратъ началницитѣ на странитѣ да взематъ нови рѣшения. Ако, въ

исклучителни случаи, не е възможно по този начинъ да се достигне исканата цѣль, ще трѣбва да се прибѣгне къмъ изрична заповѣдь, за да се накаратъ началниците на странитѣ да взематъ исканото рѣшение.

Колкото и да сж нежелателни подобни намѣсвания, тѣ сж, обаче, за прѣдпочитане прѣдъ съмнителни прѣдположения, които, понеже сж невѣроятни, могатъ да извратятъ понятието върху начина за водене война и които, повечето пжти оставатъ на началниците на странитѣ само една вънкашна свобода на дѣйствиe.

§ 24. Ако се иска да се измѣнятъ силитѣ на двѣтѣ страни, безъ да има мѣстене вa части отъ едната къмъ другата, най-простия способъ е да си послужатъ съ *прѣдставени отъ нѣколко войнички части*. Тѣзи прѣдставени части не трѣбва никога да влизатъ въ дѣйствиe съвършено неочаквано, а напротивъ, противника имъ трѣбва да има пълна възможность да ги открие на врѣме. Въ извѣстни случаи, само присжтствието на тѣзи войски може да накара началниците на двѣтѣ страни да измѣнятъ рѣшенията си.

Прѣдставенитѣ войски трѣбва да се намѣсватъ въ боя най-напрѣдъ като поддържки или резервъ.

§ 25. Общитѣ и частнитѣ прѣдположения или теми могатъ да бждатъ или устни или писмени. Устнитѣ прѣдположения се даватъ на самото мѣсто, избрано за упражнение, за да се

приучатъ началницитѣ на странитѣ за да взематъ бързо рѣшенията, които се изискватъ отъ дадената имъ задача. Този начинъ се употребява обикновенно при бойнитѣ упражнения.

Писменнитѣ прѣдположения или теми се даватъ или на самото мѣсто избрано за маневри или извѣстно врѣме прѣди началото на маневритѣ, за да могатъ началниците да иматъ врѣме да взематъ най-доброто рѣшение.

Р ж к о в о д и т е л ь .

§ 26. Ржководителъ на маневритѣ е началника: на маневритѣ на полкъ срѣщу полкъ — бригадниа командиръ; на маневритѣ на бригада срѣщу бригада — началника на дивизията; на маневритѣ на дивизия срѣщу дивизия — началника на военно-инспекционната областъ, а на царскитѣ маневри — НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЯ.

§ 27. Ржководителя съставлява общото и частнитѣ прѣдположения или теми, като се придържа къмъ даденитѣ по-горѣ правила, съобщава ги на началниците на странитѣ и слѣди за изпълнението, както лично, така и чрѣзъ посрѣдницитѣ; най-послѣ той истѣква поученията, които могатъ да се извлекатъ отъ маневра.

§ 28. Ржководителя на маневритѣ трѣбва, до колкото е възможно, да избѣгва да прѣкъсва хода на дѣйствиата, даже когато се е на-

правила нѣкоя грѣшка, защото сжщо и грѣшките сж богати съ поука и тѣзи поука ще бжде много по-ясна за всички когато се има възможност да се види какъвъ е резултата отъ грѣшката, отъ колкото ако ржководителя би се намѣсилъ и би я поправилъ веднага.

Посрѣдници.

§ 29. Понеже при упражненията въ мирно врѣме липсва дѣйствието на огъня, твърдѣ трудно е за началниците на частитѣ да оцѣнятъ вѣрно и безпристрастно, споредъ ситуацията, както своитѣ собствени дѣствия, така и дѣствията на неприятеля. При тѣзи упражнения, при които, било споредъ характера на мѣстността, било споредъ числеността на войскитѣ, които взематъ участие, ржководителя не може да се намѣси на врѣме на кой да е пунктъ, назначаватъ се *посрѣдници*, които рѣшаватъ всички спорове на самото мѣсто и въ самия моментъ на дѣйствието.

§ 30. Ролята на *посрѣдниците*, слѣдователно, е да замѣстятъ, до колкото е възможно, моралнитѣ и материалнитѣ фактори, които липсватъ въ мирно врѣме. Указанията, които тѣ даватъ на частитѣ, относително дѣйствителността на неприятелския и собствения имъ огънь, трѣбва да бждатъ достатъчни, за да ги накаратъ да дѣйствуватъ съобразно съ дѣйствителнитѣ ус-

ловия на боя. На тѣхнитѣ *рѣшения* трѣбва да се гледа като на заповѣди, дадени отъ името на ржководителя на маневритѣ и даже по-старшитѣ по чинъ отъ тѣхъ началници сж длѣжни да се съобразяватъ съ тѣзи рѣшения. На всички маневри, ржководителя е въ сжщото врѣме и *главенъ посрѣдникъ*.

Посрѣдниците не трѣбва да държатъ смѣтка освѣнъ за дѣйствителнитѣ условия на боя. Тѣ не трѣбва да допускатъ твърдѣ бързото развитие на дѣйствието, което съвстѣмъ не би било съобразно съ онова, което ще се случи въ боя.

§ 31. Посрѣдниците иматъ право да изискватъ отъ началниците на войскитѣ необходимитѣ свѣдѣния и сж длѣжни да наблюдаватъ изпълнението на взетитѣ отъ тѣхъ рѣшения. Тѣзи рѣшения трѣбва да бждатъ ясни и точни, въ извѣстни случаи съ кжса мотивировка.

Тѣ донасятъ веднага на ржководителя на маневритѣ за важнитѣ взети отъ тѣхъ рѣшения. Отъ своя страна началниците на частитѣ до които се отнася взетото рѣшение, донасятъ за това веднага на своитѣ началници и увѣдомяватъ съсѣднитѣ части.

§ 32. Числото на посрѣдниците трѣбва да бжде достатъчно. Тѣ се назначаватъ отъ ржководителя на маневритѣ изъ между генералитѣ или щабъ-офицеритѣ, съ които се разполага. Ако е нужно, при всѣкој отъ посрѣдниците се назначаватъ помощници оберъ-офицери и не-

обходимото число конни ординарци и кодачи. При все това щабните офицери и адтити на частити не трѣбва да се отвличатъ непосредственната си работа.

Посрѣдници се назначаватъ сжщо и маневрити срѣщу прѣдставенъ неприятель.

Посрѣдниците, както и офицерити, нити ординарци и колездачити, които имъ придадени, носятъ отличителенъ знакъ на вата рж. по-горѣ отъ лакътя, една чер. привръзка широка 7 - 8 с. м. подпечатана съ чата на Военното Министерство и номерир

§ 33. Посрѣдниците получаватъ, пр започването на маневрити, стъ ржководити всички свѣдѣния, които имъ сж необходими да могатъ да слѣдятъ хода на дѣйствиата.

Въ сжщото врѣме ржководителя опрѣд на всѣкиго единъ отъ тѣхъ зоната на дѣйстви Обикновенно, на всѣкиго одного отъ тѣхъ назначава единъ отдѣленъ секторъ или крило, обаче, тѣхното дѣйствие може да б уредено и споредъ хода на боя, като се ос на най-старшия отъ посрѣдниците на в страна грижата за разпрѣдѣлението и назн нието на другити.

Ако количеството на силити, които ствуватъ, е значително, повечето пжти ще б за прѣдпочитане, щото посрѣдниците да се значатъ като постоянни при различнити че

За оцѣняване на артилерийския бой трѣбва да се назначаватъ особенни посрѣдници. Тѣзи послѣднити сж длѣжни да съобщаватъ резултата, който би имали тѣхнити рѣшения върху дѣйствието на другити родове оржжие, не само на артилерийскити части и на ржководителя, но сжщо и до колкото е възможно, на посрѣдниците и на началницити на частити, които се намиратъ въ сферата на дѣйствието на тази артилерия. Трѣбва да има постоянна свѣръзка между тѣзи посрѣдници и артилерията, за да могатъ да взематъ на врѣме мотивирани рѣшения.

Въ извѣстни случаи се назначаватъ особени посрѣдници при нѣкои отъ частити. Особенно, ако въ състава на войскити, които маневриратъ, влиза голѣмо количество кавалерия, добрѣ ще бжде, ако се назначатъ специални посрѣдници за този родъ оржжие. По нѣкога сжщо може да стане необходимо да се изпратятъ посрѣдници даже съ разездити.

Впрочемъ това разпрѣдѣление не прѣчи ни най-малко на посрѣдниците да взематъ рѣшения на всѣкадѣ, гдѣто би се намѣрили, ако специално назначения посрѣдникъ не се намира на самото мѣсто.

За прѣднити постове и за всички дѣйствия, които би могли да бждатъ прѣдприети ношно врѣме, се назначаватъ всѣкога особени посрѣдници.

§ 34. Всѣкой единъ отъ посрѣдниците трѣбва да се старае да прѣдвиди какво ще бжде развитието на дѣйствието, *за да може да се намъри на врѣме на исканото мѣсто.* Той трѣбва да се държи постоянно въ течение, било лично, било съ помощта на офицеритѣ, които му сж придадени, на мѣрките, които взематъ и двѣтъ страни и да избере до толкова умѣло мѣстото си, щото да може да слѣди съ очитѣ си наченатото дѣствие.

Заклучението, което посрѣдника прави върху резултата отъ огъня, който двѣтъ страни насочватъ една срѣщу друга, съставлява базата на неговигѣ рѣшения. Споредъ това, всѣкой посрѣдникъ трѣбва да съобщава това заключение на началницитѣ на съотвѣтственитѣ части, като ги кара по този начинъ да държатъ, до колкото е възможно и непрѣкъснато, смѣтка за дѣйствието на огъня, като принуждава по-малкитѣ началници да дѣйствуватъ по собствена инициатива и като не допуска щото войскитѣ да дѣйствуватъ иначе, освѣнъ както би дѣйствували въ военно врѣме.

§ 35. За тази цѣль посрѣдника може да си служи съ *флагове за опредѣление на загубитѣ*¹⁾,

1) Всѣка рота или батарея притежава единъ подобенъ флагъ отъ червенъ цвѣтъ съ черенъ кръсть. Този флагъ е единъ квадратенъ дискъ, съ дължина на страната 60 см. за пѣхотата и 70 см. за артилерията; черния кръсть е образуванъ отъ ивица

съ каквито сж снабдени пѣхотнитѣ и артилерийскитѣ части.

Появяването на флаговетѣ опредѣля пункта и момента въ който, отъ дѣйствието на неприятелския огънь, бойната сила на една частъ е прѣтърпѣла сжщественни загуби. Но само появяването на тѣзи флагове не трѣбва да се счита като абсолютно задѣлжение, за единъ началникъ да извърши или да прѣкрати прѣдполагаемата атака, да очисти позицията и пр. Даже слѣдъ появяването на флаговетѣ началницитѣ трѣбва да запазватъ пълната си свобода на дѣствие, рѣшението за което дѣствие трѣбва всѣкога да бжде основано единствено върху оцѣнката на общата тактическа ситуация. Тѣй сжщо би било грѣшка да се чака появяването на *флаговетѣ, които опредѣлятъ* загубитѣ на неприятеля, за да се вземе нѣкое важно рѣшение.

Посрѣдника заповѣдва да се снеемe флага за загубитѣ, когато мисли че условията и на двѣтъ страни сж станали пакъ еднакви.

широка отъ 10 до 15 см. Дръжката е дълга около 1 метръ за пѣхотата и около 2.50 — за артилерията. Този флагъ се опира съ дългия край на дръжката на земята, когато пѣхотата е на колѣнѣ или легнала; когато пѣхотата е стоишкомъ или въ движение, флага се държи по-високо отъ главата. Въ батареитѣ този флагъ се турга непосредственно до флага, който служи за опредѣление на цѣльта, срѣщу която се стрѣля.

Правилитѣ дадени за пѣхотата се прилагатъ еднакво и къмъ картечницитѣ.

§ 36. Само посрѣдниците́ иматъ право да оцѣняватъ дѣйствието на различнитѣ родове оружје и да съобщаватъ за това комуто трѣбва.

Въ извѣстни случаи това право може да бѣде дадено сѣщо и на офицеритѣ, назначени като помощници на посрѣдниците́, които се намиратъ на извѣстни пунктове. Ако нѣколко посрѣдници се намѣрятъ едноврѣменно на единъ и сѣщи пунктъ, на най-старшия отъ тѣхъ принадлежи правото да взема рѣшение. Никой нѣма право да измѣнява взетото отъ посрѣдниците́ рѣшение, съ изключение на главния посрѣдникъ (ржководителя).

§ 37. Дѣйствието на посрѣдниците́ се упражнява по цѣлия боенъ фронтъ и въ всички послѣдователни фази на боя; обикновенно то се изразява въ видъ на една редица рѣшения, които се отнасятъ само до отдѣлни епизоди и до отдѣлни моменти, оцѣнени независимо отъ общия ходъ на боя.

Не се позволява да се взематъ прѣдварителни рѣшения.

§ 38. Рѣшенията, които взематъ посрѣдниците́, иматъ за цѣль: да се спрѣ настѣпването на нѣкоя частъ; да ѝ се заповѣда да отстѣпи до нѣкоя опрѣдѣленъ пунктъ; въ случай на неуспѣхъ, да се опрѣдѣли мѣстото, отъ което една отбита частъ може отново да начене да дѣйствува; да се отстрани (извади) отъ боя една

цѣла частъ или само извѣстно нейно подраздѣление, за едно опрѣдѣлено врѣме.

Когато една пѣхотна или артилерийска частъ се отстранява (изважда) отъ боя, тя се извѣжда отъ закритията; когато се отстранява (изважда) отъ боя нѣкоя кавалерийска частъ, тя излиза внѣтъ отъ зоната на дѣйствието и слаза отъ конетѣ. Отстраненитѣ (изваденитѣ) отъ боя части почиватъ. За да не страда обучението, не се допуска отстраняването (изваждането) отъ боя на една частъ за *прѣзъ цѣлата трайностъ на маневритѣ*.

Артилерията може да бѣде отстранена само за опрѣдѣлено врѣме. Посрѣдниците́ нѣматъ право да я снематъ отъ позицията.

Като правило, както атаката, сѣщо и отбраната, не може да бѣде наказана да отстѣпи прѣди да е произлѣзълъ удара съ ножове. Когато войскитѣ сж докарали атаката чакъ до рѣшителния моментъ, посрѣдника рѣшава коя страна е останала побѣдителка на дадения пунктъ. Неговото рѣшение трѣбва да бѣде точно опрѣдѣлено. Побѣдителя има право да прислѣдва. При всичко това, щомъ е взелъ рѣшението си, посрѣдника заповѣдва да се вземе извѣстно разстояние между частъта, която отстѣпва и частъта, която прислѣдва.

Тѣси рѣшения се отнасятъ всѣкога до отдѣлни групи и иматъ само посрѣдственно влияние върху цѣлия боенъ фронтъ, защото твърдѣ

лесно може да се случи, щото една отъ странитѣ да бжде на едно мѣсто побѣдителка, а на друго — бита.

Когато двѣ части се намиратъ една срѣщу друга, уредени, като държатъ пушкитѣ при нозѣ, рѣшението може да се вземе скоро, защото, ако е слѣдилъ дѣйствието на войскитѣ, посрѣдника ще да е ималъ пълна възможность да си състави едно мнѣние за вѣроятността за успѣхъ или за неуспѣхъ. Въ нѣкои случаи по-добрѣ ще бжде да не се разгледватъ и оцѣняватъ подробно всички обстоятелства, които биха могли да иматъ влияние върху изхода на дѣйствието.

Ако двѣтѣ страни сж размѣсени, прѣди всичко посрѣдника се разпорежда за раздѣлянето имъ.

§ 39. При произнасянето за успѣха на единъ *ударъ съ ножове* трѣбва да се вземе въ внимание подготовянето съ огънь. съгласието въ дѣйствието на пѣхотата и на артилерията, съгласното и концентрическото дѣствие при извършването на атаката, умѣлото използване на мѣстността, численото прѣвъзходство на рѣшителния пунктъ, извършения обхватъ на нѣкоя отъ крилата.

§ 40. При произнасянето за успѣха на *отбраната* на една позиция, трѣбва да се вземе въ внимание прѣди всичко свободното поле за стрѣлба, разположението на войскитѣ, използването на мѣстността, отбранителната организация

на позицията, съдѣйствието на артилерията чакъ до момента, когато е била отбита атаката, употреблението на поддържитѣ и на резерва.

§ 41. Бързото развитие на *кавалерийскитѣ атаки* затруднява твърдѣ много оцѣняването на различнитѣ обстоятелства, за които трѣбва да се държи смѣтка; слѣдователно, посрѣдникитѣ трѣбва да се намѣрятъ на мѣстото още отъ момента на сближаването и на развърщането на двѣтѣ страни

§ 42. При дѣйствието на кавалерия срѣщу кавалерия, онази частъ, която посрѣдника обяви за отбита, се отеглюва прѣди всичко на 300 м. назадъ. Слѣдъ това тя отстъпва въ сжщия алюръ, въ който се движи побѣдителя, който трѣбва да остави между себе си и противника си едно разстояние отъ 100 метра. Ако побѣдената страна не е отървана или подкрѣпена отъ свои части, тя трѣбва да отстъпва, безъ да се събира, прѣдъ страната побѣдителка, до когато тази послѣдната може да я прислѣдва съ достатъчни сили. Посрѣдника трѣбва да наблюдава, щото прислѣдването да не бжде докарано извънъ мѣрката и, въ зависимостъ отъ начина, по който е било извършено прислѣдването и въ зависимостъ отъ употребенитѣ за прислѣдване сили, опрѣдѣля врѣмето въ продължение на което побѣдената страна трѣбва да се счита за разстроена.

§ 43. На артилерийския огън може да се гледа като на дѣйствителенъ веднага слѣдъ откриването му, ако разстоянието до неприятеля е могло да бжде опрѣдѣлено съ по-прѣдидна стрѣлба. Въ другитѣ случаи огъня се счита за дѣйствителенъ само слѣдъ извѣстно врѣме, необходимо за уреждане на стрѣлбата и не трѣбва да се забравя че прибързаното откриване на огъня закѣснява уреждането на стрѣлбата

Ако артилерията заема закрити позиции, посрѣдника трѣбва да намѣри срѣдство, за да се увѣри по единъ неоспоримъ начинъ, относително истинската посока на огъня.

§ 44. *Отбранителнитѣ работи на мѣстността*, както напримѣръ пѣхотнитѣ и артилерийскитѣ закрития, които могатъ да бждатъ извършени безъ никакви неудобства даже въ мирно врѣме, се взематъ въ смѣтка до толкова, до колкото сж биле извършени добрѣ самитѣ работи.

Само въ случаитѣ, когато фортификационнитѣ работи, които би трѣбвало да се извършатъ, не могатъ въ дѣйствителностъ да бждатъ извършени въ мирно врѣме, може да се допуска обозначаването; такива се, напримѣръ, работитѣ по разрушаването на мостоветѣ, създаването на голѣми прѣпятствия, баррикади, организация за отбраната на стѣна и постройката на окопи въ разработени ниви, въ които не може да се ходи или възнагражденията за загуби на които би биле твърдѣ голѣми.

Когато подобенъ видъ работи сж биле обозначени, частъта която ги е извършила извѣстява най-близкия посрѣдникъ, който рѣшава да ли гѣзи работи биха могли да бждатъ извършени съ срѣдствата, съ които разполагатъ частитѣ и въ даденото врѣме и слѣди щото, когато трѣбва, неприятеля да държи смѣтка за тѣхъ.

§ 45. Онѣзи части отъ мѣстността, въ които не се допуска ходенето на войски, по причини които се взематъ въ внимание само въ мирно врѣме, не трѣбва да се считатъ като прѣпятствия отъ тактическа гледна точка, освѣнъ до толкова, до колкото това би се считало и въ военно врѣме. Посрѣдникитѣ трѣбва да слѣдятъ щото никоя отъ странитѣ да не използва само за себе си тѣзи обстоятелства.

§ 46. Не се допуска гонението между разездитѣ, вземането въ плѣнъ на отдѣлни войници, откарването конетѣ на спѣшенитѣ кавалерийски войници, които дѣйствуватъ въ пѣши бой, прихващането на донесенията и изобщо употрѣбяването на други подобни способности, освѣнъ по заповѣдь или съ съгласието на нѣкой посрѣдникъ.

Генералитѣ и штабъ-офицеритѣ иматъ право да задържатъ врѣменно онѣзи неприятелски кавалеристи и колоездачи, които се намиратъ въ непосредствено подчинената имъ зона и които не дѣйствуватъ така, както би дѣйствували въ военно врѣме.

Извършване на маневритъ.

§ 47. Началниците на двѣтъ страни се ползватъ съ пълна инициатива и дѣйствуватъ единствено съобразно съ ситуацията, създадена отъ темитъ, които имъ сж дадени. Слѣдователно, тѣ дѣйствуватъ напълно тъй, както биха дѣйствували въ военно врѣме.

При всичко това, за да може ржководителя да ржководи маневритъ и за да може той да осигури хранението на войскитъ и разположението имъ за ношуване при условията на мирно врѣме, необходимо е щото началниците на странитъ да му съобщаватъ всичкитъ издадени отъ тѣхъ заповѣли за дѣйствие прѣди началото на маневра. Ако по причина на условията заповѣдта не може да бжде съставена въ надвечериего на дена на маневра, началника на страната съобщава на ржководителя намѣренията си за слѣдующия день и му изпраща колкото е възможно по-скоро заповѣдта за дѣйствие.

Ако при редактирането на тѣзи заповѣди е станало необходимо да се държи смѣтка за различни обстоятелства, за които не би трѣбвало да се държи смѣтка въ военно врѣме, за това трѣбва да се спомене отдолу, слѣдъ текста на самата заповѣдъ.

§ 48. Въ заповѣдта, изпратена до ржководителя на маневритъ трѣбва да бжде споменато тъй сжщо и за даденитъ разпореждания

относително дивизионнитъ лазарети, домакинскитъ обози на частитъ, за парковитъ и продоволственитъ отаѣления, ако частитъ разполагатъ съ тѣхъ.

Нищо не трѣбва да се споменава за мирноврѣменнитъ обози, които носятъ било храната, било принадлежноститъ за разполагането на бивакъ.

Споредъ заповѣдта на ржководителя, на тѣхъ може да се гледа или като на органи неразборими за маневритъ или пъкъ тѣ да вървятъ по същия начинъ, както би вървѣли въ военно врѣме. Въ този послѣдния случай тѣ постъпватъ споредъ както е опрѣдѣлено въ заповѣдта за дѣйствие за домакинскитъ обози на частитъ.

§ 49. Въ военно врѣме исхода на боя зависи отъ обстоятелства, които не могатъ да упражнятъ никакво или почти никакво влияние при маневритъ въ мирно врѣме.

Това е истина особено до колкото се отнася до дѣйствието на оржжието и най главно до колкото се отнася до резултата отъ огъня на голѣми разстояния. Понеже това дѣйствие не се чувствува на маневритъ, твърдѣ често за него не се държи исканата смѣтка, стрѣмление твърдѣ врѣдно, противъ което трѣбва да се дѣйствува съ всички сили.

На първо мѣсто, длъжностъ на самия началникъ е да оцѣнява какво дѣйствие би про-

извелъ, въ дѣйствителностъ, огъня на неприятеля, насоченъ срѣщу неговата частъ; но въ това отношение не е възможно да се направи щото по нѣкога оцѣнкитѣ да не бждатъ съвършено противоположни отъ двѣтѣ страни; впрочемъ, трѣбва да се признае че незнанието на всѣка една отъ странитѣ относително точнитѣ разпореждания, които е взелъ неприятеля, не позволяватъ да се оцѣнятъ всѣкога както трѣбва условията.

§ 50. На маневритѣ, боеветѣ трѣбва да се развиватъ много по скоро, отъ колкото въ военно време, ако не се иска, съ продължаването имъ, да се натъкнатъ на други много по-голъми неудобства. *Но извънредно бързото развитие на боеветѣ има за резултатъ това че принуждава, както началницитѣ, така и войскитѣ, да дѣйствуватъ съвсѣмъ инакъ, отъ колкото би дѣйствували въ военно време, туй което е въ врѣда на обучението, а споредъ това ржководителя на маневритѣ трѣбва да дѣйствува съ всички срѣдства противъ тази прибързаностъ. Прѣди всичко, той трѣбва да гледа щото, като се умалява разстоянието между различнитѣ елементи отъ охранителната служба, както това би се направило въ военно време, съ това да не се направи извънредно прибързано развитие на боя. Сжщо тѣй трѣбва да се счита като отбита всѣка атака, която е била извършена твърдѣ прибързано, даже ако тя би имала извѣстна вѣроятностъ за*

успѣхъ. Съ това нѣщо се избѣгва въ сжщото време и неудобството щото всички мѣрки, които отбраната е вземала на мѣсто, да бждатъ оцѣнени неправилно, защото ако развитието на боя стане твърдѣ прибързано, тѣзи мѣрки не ще могатъ да принесатъ всичката си полза.

§ 51. Ако въ момента когато се наблизатъ едни до други, войскитѣ на двѣтѣ страни се разбъркатъ помежду си, може да стане необходимо да се прѣкрати врѣменно дѣйствието, за да се вземе необходимото разстояние между странитѣ.

§ 52. Особенно при маневритѣ съ голѣми единици, ржководителя нѣма възможностъ да се намѣри всѣкога на мѣстото, за да разрѣши различнитѣ спорни въпроси, които могатъ да се явятъ; слѣдователно, той трѣбва да разполага съ необходимо число посрѣдници.

§ 53. Освѣнъ писменнитѣ или устни заповѣди, които издава, ржководителя на маневритѣ може да подава и извѣстни сигнали съ трѣба. Само той или, въ исключителенъ случай, неговия по-горенъ началникъ, ако присѣтствува на маневра, може да дава разпореждане за подаванетоъ имъ прѣзъ време на дѣйствието. Когато трѣбва, тѣзи сигнали се повтарятъ отъ всички сигналисти или трѣбачи, но всѣкога по изричната заповѣдъ на нѣкой офицеръ. На царскитѣ маневри тѣзи сигнали могатъ сжщо да бждатъ подавани и съ баллонъ.

§ 54. По сигнала „всички“ (№ 5) и „отбой“ (№ 6), всичкитѣ войски, както и веригитѣ, патрулитѣ и пр. се спиратъ на мѣстото на което се намиратъ и чакатъ.

§ 55. Ако слѣдъ сигнала „отбой“ се подаде сигнала „за извикване на началниците“ (№ 7), началницитѣ на странитѣ отиватъ при ржководителя на маневритѣ; въ такъвъ случай пѣхотата съставя пушкитѣ въ пирамиди, артилерията и кавалерията слизатъ отъ конетѣ и всички почиватъ и могатъ да сѣдатъ на земята.

§ 56. Ако ли пъкъ слѣдъ сигналитѣ: „всички“ и „отбой“, послѣдва пакъ сигнала „всички“ и слѣдъ него сигнала „за извикване на началницитѣ“, въ този случай при ржководителя отиватъ и всички офицери, които сж на коне. На царскитѣ маневри, обаче, по тѣзи сигнали отиватъ при ржководителя на маневритѣ всички началници до дружиннитѣ командири включително, адютантитѣ на полковоетѣ, командиритѣ на отдѣлнитѣ роти, както и офицеритѣ на коне, които се намиратъ въ съсѣдство.

И въ двата случая, онѣзи офицери, които не сж на коне, и които се намиратъ въ съсѣдство на ржководителя на маневритѣ, сж свободни да се присѣдинятъ или не къмъ събралитѣ се офицери.

При този случай частитѣ разполагатъ съ около три четвърти часа врѣме и ако намиратъ за възможно могатъ да пратятъ за вода, мо-

гатъ да заведатъ конетѣ да ги поятъ, могатъ да ги хранятъ и пр. Пѣхотата снѣма ранцитѣ.

§ 57. По сигнала „всички“ и „откриване огнь“ (№ 8) дѣйствието се подкача. Ржководителя на маневритѣ подава този сигналъ само когато прѣдполага че всички офицери, които сж биле при него, сж успѣли да отидатъ при частитѣ си.

§ 58. Сигналитѣ „всички“, „отбой“ и „сборъ“ (№ 10), подадени единъ слѣдъ другъ, опрѣдѣлятъ свършването на маневра. По тѣзи сигнали, ако сж си починали, частитѣ се улжтватъ безъ да чакатъ друга заповѣдъ, за мѣстото, което имъ е било назначено за ношуване, даже ако офицеритѣ, които сж биле свикани при ржководителя на маневритѣ, не сж успѣли да отидатъ при частитѣ си.

При маневритѣ съ голѣми единици, ржководителя трѣбва на врѣме да опрѣдѣли на частитѣ пунктоветѣ за ношуване, за да се избѣгнатъ кръстосванията.

Прѣвѣжване на маневра — Разборъ.

§ 59. Ржководителя на маневритѣ може да трѣжне маневра било за да критикува нѣкое дѣствие, било за да вкара въ прѣдположението нови тактически условия, било за да направи разборъ на извършеното, съ цѣль да се извлекатъ извѣстни поуки.

Прѣкжсването на маневра се използва въ сѣщото врѣме за почивка на войскитѣ.

§ 60. При маневрирането на полкъ срѣщу полкъ, разбора се прави обикновенно слѣдъ всѣки маневръ. При маневрирането на бригада срѣщу бригада или на дивизия срѣщо дивизия, ржководителя е свободенъ да направи разбора изведнажъ за нѣколко дни маневри.

§ 61. Ако ржководителя намѣри за нужно да поиска отъ началницитѣ на двѣтѣ страни обяснение за извършеното отъ всѣкиго одного отъ тѣхъ, той прави това прѣди разбора. Сѣщо тѣй би било полезно ако се поискатъ и отъ посрѣдницитѣ обяснение за взетитѣ отъ тѣхъ рѣшения, което се прави пакъ прѣди разбора.

Слѣдъ като му сж биле дадени всички тѣзи обяснения, ржководителя прави едно кратко изложение на хода на маневра, като се стареа, щото ако маневра трѣбва да се продѣлжи, да не казва освѣнъ онова, което трѣбва да бжде извѣстно и на двѣтѣ страни. При разбора, той трѣбва да направи основателна оцѣнка не само на разпожделенията, които сж направили началницитѣ на двѣтѣ страни, но и на начина по който частитѣ сж изпълнили полученитѣ заповѣди и изобщо сж дѣйствували. Както дѣйствието на началницитѣ, така и дѣйствието на частитѣ не трѣбва да бжде оцѣнявано единствено споредъ успѣха или неуспѣха, безъ да се има по-подробни свѣдѣния. Освѣнъ горното, трѣбва да се

държи смѣтка и за мотивитѣ, които сж накарали различнитѣ началници да взематъ извѣстни рѣшения.

Ако въ врѣме на маневритѣ, санитарната служба функционира както въ военно врѣме, сѣщо и нейното функциониране трѣбва да бжде разгледано при разбора.

Самия разборъ трѣбва да бжде доста краткъ и никога не трѣбва да докача самолюбие на нѣкого; той трѣбва да разгледва единствено фактитѣ, за да може да се извлече поука отъ тѣхъ. Впрочемъ, ржководителя не трѣбва никога да се ограничава само съ изказването на похвала или порицание; всѣкога, когато не одобрява взетитѣ мѣрки, той трѣбва да изкаже, *какво би трѣбвало да бжде направено, споредъ неговото мнѣние и защо.*

Ако прѣзъ врѣме на маневритѣ се случи такава дѣйствие, което налага личното порицание на нѣкой офицеръ, това трѣбва да се направи въ колкото е възможно по ограниченъ кръгъ слушатели.

§ 62. Ржководителя е напълно свободенъ да използва прѣкжсването на маневра, за да вкара въ прѣдположението нови данни, за да даде необходимитѣ заповѣди, за да направи извѣстни промѣни въ персонала или пъкъ да избере за тази цѣль другъ нѣкой моментъ отъ маневритѣ.

Съобщаването на свѣдѣнията или на заповѣдитѣ трѣбва да става както при условията за военно врѣме; слѣдователно, рѣководителя не трѣбва да ги съобщава освѣнъ на онѣзи, които въ дѣйствителност биха ги получили. Тѣзи послѣднитѣ, слѣдъ получаването на заповѣдитѣ, ще издадатъ необходимитѣ распореждания до войскитѣ, като използватъ онѣзи органи и срѣдства, съ които разполагатъ въ дѣйствителност.

Продължаване на маневритѣ. Разполагане за нощуване.

§ 63. Слѣдъ прѣкъсването на маневра се продължава, като се вземе за основа, било положението, което е съществувало въ момента на прѣкъсването, било нѣкое ново прѣдположение, дадено отъ рѣководителя. Прислѣдването, отстъпването и пр. трѣбва да се правятъ, до колкото е възможно, както би се правили въ военно врѣме.

При всичко това, боя не трѣбва да се продължава до окончателното изтощаване на силитѣ. Въ военно врѣме побѣдителя е свободенъ въ движенията си и не трѣбва да дава възможност на побѣдения да се съвземе; на маневритѣ, обаче, не е възможно пълното използване на побѣдата.

§ 64. Разполагането за нощуване трѣбва да става по сжщия начинъ, както би станало въ

военно врѣме. Само въ изключителни случаи, както напримѣръ когато частитѣ би трѣбвало да правятъ извънредно дълги маршове или пъкъ когато, по нѣкои причини, би било необходимо, щото тѣ да пристигнатъ рано на мѣстото за нощуване, рѣководителя може да имъ позволи да трѣгнатъ прѣди окончателното свършване на маневра, като ги остави да се движатъ както въ мирно врѣме.

§ 65. Прѣднитѣ постове се разполагатъ, както това би станало въ военно врѣме и продължаватъ дѣйствието си непрѣкъснато.

Като правило, не трѣбва да се допускатъ безполезнитѣ гърмежи на прѣднитѣ постове; при всичко това може да бѣде полезно да се прибѣгва къмъ малки прѣдприятия, за да се държи възбудено вниманието на войницитѣ и за да се види до колко тѣ сж запознати съ службата на прѣднитѣ постове. Назначенитѣ за прѣднитѣ постове посрѣдници трѣбва да бждатъ прѣдупрѣдени за всичко на врѣме.

§ 66. Ако началника на нѣкоя отъ странитѣ има намѣрение да прѣдприеме нѣкое по-големо нощно дѣйствие, той прѣдупрѣждава за това рѣководителя на маневритѣ.

§ 67. Частитѣ, които не сж назначени да носятъ службата на прѣднитѣ постове, се разполагатъ на квартири или на биваци. Ако частитѣ се разполагатъ на бивакъ, кавалерията, артилерията, телеграфнитѣ и въздухоплавател-

нитѣ отдѣления могатъ да бждатъ разположени на квартиро-биваци, ако тактическиятъ условия, както и условията за по-нататъшния ходъ на маневритѣ го позволяватъ. Сжщо така се по-стѣпва и съ кавалерията отъ прѣднитѣ постове.

При разполагането на квартиро-биваци се гледа, прѣди всичко, да се даде подслонъ на войскитѣ. Необходимо е да се опрѣдѣли на врѣме, въ съгласие съ гражданскитѣ власти, вмѣстителността на зданията въ населенитѣ пунктове, които могатъ да се заематъ. Гражданскитѣ власти съобщаватъ за това на общинскитѣ власти, като имъ опрѣдѣлятъ до колкото е възможно и числеността на войскитѣ, които ще се разположатъ въ дадения пунктъ.

§ 68. Счита се че военнитѣ дѣйствия не сж прѣкъснати за войскитѣ, които заематъ такива населени пунктове, които биха били заети и въ военно врѣме, споредъ условията. Другитѣ населени пунктове се обявяватъ неутрални и службата въ тѣхъ се носи както въ мирно врѣме.

§ 69 Само въ изключителни случаи могатъ да бждатъ разполагани войски въ онѣзи населени пунктове, които лежатъ между прѣднитѣ постове на двѣтѣ страни. Тѣ оставатъ за използване въ случай на нужда и на първо мѣсто за използване отъ войскитѣ отъ прѣднитѣ постове.

§ 70. Ржководителя трѣбва всѣкога да си запазва възможността, ако врѣмето стане твърдѣ

лошо, да замѣни разполагането на войскитѣ на бивакъ, съ разполагането на квартиро-биваци.

Впрочемъ, тѣзи квартиро-биваци могатъ да бждатъ заети или веднага слѣдъ маневра, или по-късно, слѣдъ като войскитѣ сж се нахранили на бивака. Въ първия случай храната и топливото, прѣдзначени за войскитѣ, се прѣнасятъ на квартиро-бивацитѣ, които имъ сж опрѣдѣлени.

Когато се явятъ подобни случаи, за да се избѣгнатъ неправдоподобноститѣ, ржководителя рѣшава, до колко, при разпрѣдѣленето на войскитѣ, трѣбва да се държи смѣтка за условията, изисквани отъ възможността да се продължава маневра.

§ 71. Заемането на бивацитѣ и разполагането на тѣхъ става съгласно Устава за полската служба, разбира се, до колкото го позволяватъ обстоятелствата на мирното врѣме.

§ 72. При разполагането на бивакъ, ако службата не би пострадала отъ това, началника на бивака може, ако намѣри за нужно, да разрѣши на офицеритѣ, които иматъ коне, да ги разположатъ за ношуване, на своя смѣтка, въ съсъднитѣ опрѣдѣлени отъ него населени пунктове. Началника на бивака, а въ извѣстни случаи, началника на всѣка страна, наблюдава щото съ подобно разрѣшение да не се злоупотрѣбвява. Освѣнъ това, разбира се, до колкото това е съвмѣстимо съ военната дисциплина, началника на бивака може да разрѣши на гости невоенни да

останатъ въ бивака на главнитѣ сили до опрѣдѣленъ часъ, а тѣй сжщо да разрѣши обикновеннитѣ забавления, които самитѣ войници си правятъ при бивачния животъ.

Въ бивака на главнитѣ сили, ако само условията на маневра го допускатъ, се подаватъ всички сигнали, които се подаватъ при гарнизонния животъ, като зора и пр.

Прѣди трѣгването отъ бивака се взематъ мѣрки за изгасяването на всички огневе.

§ 73. На началницитѣ на странитѣ се дава най-голѣма свобода относително избора на момента за начеването на маневра на слѣдующия день.

Събирането на частитѣ се прави всѣкога по сжщия начинъ, както се прави въ военно врѣме.

Опрѣдѣляне на цѣлѣта, срѣщу която стрѣля артилерията.

§ 74. Всѣка батарея притежава единъ флаг¹⁾ за опрѣдѣляне цѣлѣта, срѣщу която стрѣля.

Ако артилерията стрѣля срѣщу пѣхота, флага се издига на горѣ, обърнатъ съ червената

¹⁾ Този флагъ е квадратенъ дискъ, съ дължина на страната 70 см. и е отъ едната страна бѣлъ, отъ другата червенъ. Прикаченъ е съ единъ отъ жлитѣ си на една дръжка, дълга $2\frac{1}{2}$ м. На лѣвата половина отъ бѣлата страна има единъ трижгълникъ отъ бѣла материя, който може да се върти около долната страна на правия жгълъ, така щото да може да прилѣпа къмъ дѣсната половина отъ червената страна.

страна къмъ неприятеля; ако тя стрѣля срѣщу картечници, флага е обърнатъ съ червената страна, къмъ която се прилѣпа бѣлия трижгълникъ; ако тя стрѣля срѣщу кавалерия, флага е обърнатъ съ бѣлата страна; ако огъня е насоченъ срѣщу артилерия, флага се снима.

Тѣзи указания, дадени съ флаговетѣ, трѣбва да бждатъ допълнени съ други указания на посрѣдницитѣ, защото флага не е достатъченъ за да се види срѣщу кои неприятелски части е насоченъ огъня. Освѣтъ това, ако артилерията е расположена на закрити (маскирани) позиции, само намѣсването на посрѣдницитѣ е въ състояние да направи да се държи смѣтка за огъня ѝ.

Инженерни войски.

§ 75. На голѣмитѣ маневри е необходимо да се използватъ техническитѣ качества на инженернитѣ войски, съ тактическа цѣль. Споредъ това, както ржководителя, така и началницитѣ на странитѣ не трѣбва да забравятъ че тѣхна длѣжностъ е да направятъ маневритѣ полезни сжщо и за тѣзи войски, както и за другитѣ родове оржжия.

Въ случай, ако обстоятелствата не изискватъ или не позволяватъ извършването на таква технически работи, които сж свойствени на инженернитѣ войски, сжщо тѣй би било полезно за подготовката имъ, ако тѣ се испол-

зுவать колкото е възможно по-често като пѣхотни войски.

Въ известни случаи извършването на технически работи, както напримѣръ разрушението съ експлозивни, може само да бѣде обозначено.

§ 76. Най-старшия офицеръ отъ инженернитѣ части, придадени къмъ всѣка една отъ странитѣ, трѣбва да бѣде туренъ отъ началника на страната въ течение на общитѣ прѣдполагаеми дѣйствия. Той остава въ щаба на началника на страната до когато инженернитѣ части не сѣ употребени въ дѣйствието, прѣдставлява му необходимитѣ проекти и, ако трѣбва, прѣдизвиква неговитѣ заповѣди. При всичко това, за прѣдупрѣждаване нуждитѣ на войскитѣ, той е длъженъ да дѣйствува сжщо и подъ своя лична отговорностъ.

Командира на пионерната рота може да употреби всичкитѣ налични офицери за рекогносцировки, съ изключение на одного, който прѣзъ това врѣме остава да командува ротата. Въ всѣка рота, прѣзъ врѣме на голѣмитѣ маневри, поне единъ отъ офицеритѣ трѣбва да бѣде на конь.

§ 77. Военното Министерство, когато разполага, може да отпуска всѣка година особенни кредити на инженерната инспекция, съ цѣль да се събиратъ повече инженерни части, съ техническия си материалъ, за да взематъ участие въ

голѣмитѣ маневри. Въ такъвъ случай тѣзи маневри се комбиниратъ съ атака и отбрана на нѣкое дълговрѣменно укрѣпление или на нѣкоя полска укрѣпена позиция или съ нѣкой бой отъ нѣколко дни за завладѣването на нѣкоя рѣка.

Отпустнатитѣ сумми служатъ за покриване разходитѣ за въоръжаване на дълговрѣменното укрѣпление и за произвеждането на атаката, за отбранителната организация на полската позиция и за създаването на прѣпятствия и пр. или пъкъ за прѣнасянето на мостовия материалъ, за наемъ на коне за впрѣгане на мостовитѣ кола или за купуване на необходимитѣ допълнителни материали.

Телеграфъ и телефонъ.

§ 78. Употрѣбяването на маневритѣ на полския телеграфъ и на полския телефонъ, както и на безжичния телеграфъ има за цѣль: да научи началницитѣ и войскитѣ какъ трѣбва да се ползватъ съ тѣзи срдства и каква полза могатъ да извлекатъ отъ тѣхъ; да се усвършенствува обучението на персонала, съобразно съ условията за военно врѣме; да се направятъ опити, които би могли да бждатъ използвани въ военно врѣме.

Полския телеграфъ трѣбва да бѣде употребенъ, до колкото е възможно, съ сжщата цѣль, за която ще бѣде употребенъ и въ военно

врѣме, т. е., за свързване началника на стратата съ единъ или нѣколко отъ организѣ, които му сж подчинени. Освѣнъ това, той може да бжде използуванъ съ цѣль да се улесни ржководенето на маневритѣ, като се свържи ржководителя съ началницитѣ на двѣтѣ страни.

§ 79. Ако количеството на телеграфнитѣ части, съ които се разполага, позволява, на всѣка дивизия се придава за маневритѣ единъ взводъ телеграфисти съ двѣ отдѣления, както и едно отдѣление телефонисти. Безжицния телеграфъ се употрѣбява прѣимущественно на царскитѣ маневри.

§ 80. Трѣбва да се обърне голѣмо внимание на упражнението на *кавалериститѣ-телеграфисти*. За тѣзи цѣль, даже при упражненията съ малки части, трѣбва да се образуватъ кавалерийски телеграфни команди, които да се упражняватъ да прѣхващатъ донесенията и заповѣдитѣ, да строятъ линии съ специалния кавалерийски кабелъ и изобщо да работятъ, като се ползуватъ както съ държавнитѣ линии, така и съ линиитѣ построени отъ самитѣ тѣхъ. Особенно трѣбва да се обърне внимание на съгласната работа между полската телеграфна служба и кавалерийската телеграфна служба.

§ 81. Въ всѣки отдѣленъ случай, ржководителя на маневритѣ и началницитѣ на странитѣ трѣбва да влѣзатъ въ споразумѣние съ дирекцията на пощитѣ и телеграфитѣ относително

съвмѣстното ползуване съ държавнитѣ телеграфни линии, на службата на които не трѣбва да се прѣчи. Сжщо такава съгласие е необходимо за свързка между държавнитѣ телеграфни линии и полскитѣ телеграфни линии. Не се позволява да се правятъ както скрити прѣкжжвания въ държавнитѣ линии, така и явни прѣкжжвания или пѣкъ да се използуватъ онѣзи телефонни или телеграфни линии, които по цѣлата си длѣжина или само на нѣкои мѣста сж закачени на едни и сжщи стълбове, като се приспособяватъ необходимитѣ за това апарати.

Телеграфнитѣ линии, построени отъ телеграфнитѣ войски или отъ кавалерийскитѣ команди-телеграфисти сж подъ защитата на сжщитѣ закони, както и държавнитѣ линии. Въ никакъвъ случай, безъ изрична заповѣдь отъ ржководителя на маневритѣ, не се допуска разрушаването на полскитѣ телеграфни и телефонни линии. Даже ако има подобна заповѣдь, не се допуска прѣрѣзването на полския кабелъ.

§ 82. Военнитѣ, които се намиратъ въ контактъ съ държавната телеграфна служба, сж длѣжни да пазятъ тайната на телеграфната кореспонденция.

§ 83. Всѣкой офицеръ има право да не допустне прѣдаването на телеграми, които излизатъ отъ противната страна, както би го направили и въ военно врѣме, ако тѣзи телеграми иматъ свързка съ тактическитѣ дѣйствия. Въ

такъв случай, за всякоя спрѣна телеграма, се дава писменна заповѣдъ на началника на телеграфната станция.

Въздухоплавателни отдѣления.

§ 84. За вземане участие на царскитѣ маневри се изпраща цѣлото въздухоплавателно отдѣление или се образува специално отдѣление. Цѣльта е: да се запознаятъ строевитѣ началници съ употреблението на този технически родъ оружје, да имъ се даде възможность да видятъ какво могатъ да очакватъ тѣ отъ него и да се подготви персонала за дѣйствиe въ военно врѣме.

О б о з ъ.

§ 85. Съ цѣль за упражнение, нѣкои части могатъ да взематъ на маневритѣ извѣстна часть отъ бойния обозъ (патронни кола, мостовъ паркъ, санитарни кола, подвижни кухни и пр.), часть отъ дивизионния мостови паркъ, отдѣления отъ дивизионнитѣ лазарети или извѣстна часть отъ административния обозъ (продоволственни транспорти, полски болници и пр.) Присѣтствието на патроннитѣ кола дава възможность на частитѣ да се упражняватъ въ службата за снабдяванетоъ съ бойни припаси въ врѣме на боя. Присѣтствието на инструменталнитѣ пионерни кола, както и на мостовитѣ паркове, дава възможность да се употребяватъ пионернитѣ войски при ус-

ловия, които се приближаватъ до условията въ военно врѣме и съ това се увеличава подвижността на войскитѣ прѣзъ врѣме на маневритѣ.

Началницитѣ на дивизиитѣ опрѣдѣлятъ кои и колко кола трѣбва да се взематъ на маневритѣ, съ които се разполага, като се изискватъ за това, въ всякой отдѣленъ случай, разрѣшение отъ Военното Министерство.

§ 86. Колата, които се взематъ на маневритѣ, безъ да се изключатъ и военно-телеграфнитѣ кола, носятъ пѣлентъ товаръ (включително и запасна храна) и сж снабдени съ всички принадлежности по сжщия начинъ, както въ военно врѣме, ако само нѣма изрична заповѣдъ за противното. Ако нѣкой видъ отъ припаситѣ, които трѣбва да се носятъ въ военно врѣме, не се държатъ въ мирно врѣме, тежестъта имъ се замѣства съ другъ видъ тежестъ

Тѣзи кола се впрѣгатъ: въ онѣзи части, които разполагатъ съ лишни коне — съ тѣзи коне; въ другитѣ части — съ коне отъ возарскитѣ роти, които имъ сж придаватъ напълно снарядени.

Тѣзи кола се употребяватъ по сжщия начинъ, както ще бждятъ употребявани въ военно врѣме.

§ 87. Разходитѣ за поправяне на колата, които сж били употребявани въ врѣме на маневритѣ, се покриватъ отъ сумитѣ, които се отпускатъ всяка година на частитѣ, за поддър-

жане на обоза. Разходитѣ за поправкае колата и конското снаряжение, взети отъ возарскитѣ роти, се покриватъ отъ сумитѣ, които се отпускатъ на тѣзи роти.

Разходитѣ за поправкае на обознитѣ и специалнитѣ пионерни и телеграфни кола, се покриватъ отъ сумитѣ, които се отпускатъ всѣка година на тѣзи части, за поддържане на обикновенния и специалния обозъ.

Маневренъ обозъ.

§ 88. Прѣзъ врѣме на маневритѣ се образува два вида обозъ: първия, който носи бивачни принадлежности и втория, който носи домакинскитѣ принадлежности. И една и другия не трѣбва да се показватъ, прѣзъ врѣме на самитѣ маневри, на мѣстността, за да не прѣчатъ на движенията на войскитѣ.

§ 89. Всичко, което е необходимо за войскитѣ на бивака, се натоварва на колата сутринята, като се взема отъ магазинитѣ (продоволственни магазини за маневритѣ), опрѣдѣлени отрано.

При рѣшението на задачитѣ си началницитѣ на странитѣ не трѣбва никога да взематъ въ внимание съображенията за прѣхранването на войскитѣ или за прѣнасянето на бивачнитѣ принадлежности. Споредъ това, при създаването на магазинитѣ трѣбва да се има, прѣди всичко

и особено, прѣдъ видъ възможността да могатъ продоволственитѣ кола да достигатъ на врѣме до частитѣ си, като разполагатъ съ добри пѣтища.

§ 90. Ржководителя на маневритѣ урежда състава и движенията на обозитѣ. Често пѣти той ще се задоволява съ вземането мѣрки да се държатъ готови на извѣстни пунктове бивачнитѣ принадлежности и за двѣтѣ страни, като натовари началницитѣ на странитѣ съ грижата за движението на обозитѣ си по сжщия начинъ, както това става въ военно врѣме. Въ всѣки случай нему се донася на слѣдующия день за часа, въ който бивачнитѣ принадлежности сж пристигнали въ различнитѣ части.

При маневритѣ съ голѣми единици, ржководителя е напълно свободенъ да опрѣдѣли на началницитѣ на странитѣ продоволственитѣ магазини за маневритѣ и да имъ остави грижата да взематъ всички необходими мѣрки за прѣхранването.

§ 91. Прѣзъ врѣме на маршоветѣ, всѣка часть разполага свободно съ домакинскитѣ си кола. Прѣзъ днитѣ на маневритѣ всичкитѣ кола се насочватъ по такъвъ начинъ, щото мѣстността, на която се извършватъ маневритѣ, да бжде напълно свободна или пѣкъ тѣ вървятъ по сжщия начинъ, както биха вървѣли въ военно врѣме. Ако взетитѣ мѣрки сж добри, нѣма да има нужда да се запрѣщава на обозитѣ движе-

нието по мѣстността, на която ще дѣйствувать частитѣ прѣзъ деня.

§ 92. Даже когато колата, които носятъ бивачнитѣ или домакинскитѣ принадлежности на частитѣ вървятъ слѣдъ тѣхъ, както въ военно врѣме, ржководителя на маневритѣ пакъ трѣбва да се интересува за тѣхното пристигане въ исканото врѣме и на опрѣдѣленитѣ пунктове. Когато трѣбва, той заповѣдва да се намалятъ уставнитѣ дистанции.

§ 93. За началници на всѣка една часть отъ обоза (бивачни принадлежности, домакински принадлежности) се назначаватъ ковчезника и завѣдующия прѣхранването, въ помощъ на които се даватъ нѣколко нестроеви войници, писари и пр. *Вънъ отъ това, при обоза трѣбва да се оставятъ колкото е възможно по-малко войници.* Ако трѣбва, на началницитѣ на всѣка една отъ тѣзи двѣ части на обоза се даватъ нѣколко конника (колхоздачи), за да могатъ, когато имъ потрѣбва, да събиратъ свѣдѣния за състоянието на пѣтя и за мѣстото на което се намиратъ частитѣ. На началницитѣ на обозитѣ трѣбва да се дава, колкото е възможно, по-точни инструкции.

§ 94. Когато двѣтѣ части отъ обоза сж събрани, за началникъ се назначава ковчезника или завѣдующия прѣхранването офицеръ. Началника на обоза го води споредъ правилата дадени въ Устава за полската служба и е отно-

воренъ за запазването на най-голтѣмъ редѣ въ обозната колона. Въ помощъ му се даватъ необходимото число подофицери и войници

§ 95. Свободнитѣ войници артилеристи, свободнитѣ офицерски коне (ако не вървятъ съ частитѣ), както и строевитѣ артилерийски и кавалерийски коне, които не сж въ строя (закуцѣли, набити и пр.) вървятъ съ мирноврѣмения обозъ.

За гледане врѣменно на заболѣлитѣ, закуцѣлитѣ и пр. коне, които не могатъ да вървятъ съ частитѣ си или съ обоза, могатъ да бждатъ създадени *конски депа.*

§ 96. Войницитѣ, които придружаватъ обоза, могатъ да турятъ раницитѣ си въ колата. При движението въ бързъ алюръ, началника на обоза има право да разрѣши на войницитѣ да се качатъ въ колата.

На войницитѣ, които иматъ нужда отъ прѣдпазване и сж оставени да вървятъ съ обоза, може да се даде отъ частитѣ едно писменно позволение да се возятъ въ колата.

§ 97. Колата съ бивачнитѣ и съ домакинскитѣ принадлежности сж *неутрализирани.* Персонала, който ги придружава, носи зелени клончета на шапкитѣ си.

Мѣрки, които се взематъ за избѣгване на нещастни случаи.

§ 98. Понеже голѣмитѣ маневри се извършватъ до нѣкадѣ прѣзъ най-горѣщия периодъ

на годината, необходимо е да се вземат
бенини мърки за прѣдпазване отъ слънче-
вакото прѣзь врѣме на маршуетѣ, така и
врѣме на маневритѣ.

За тази цѣль на войниците трѣбва да бѣ
разказано най-подробно, прѣди началото на
маневритѣ, за мърките за прѣдпазване отъ
слънчаване.

Опита е доказалъ че недостатъчния
прѣкаляването въ пиене, едене и пр., глада,
жадта и особено пѣкъ пиенето на ракия,
главнитѣ причини за слънчаване.

Споредъ това, при уреждането пригото-
вѣнитѣ мърки за изпълнението на маршуетѣ
трѣбва да се гледа, прѣди всичко, да се осигу-
ри достатъчна почивка на войниците прѣзь нощта,
прѣди марша. Понеже, отъ друга страна, тра-
ншеването става повечето пжти рано сутринта, на-
чалницитѣ на частитѣ трѣбва да се грижатъ
за то, що всички да пристигнатъ на мѣстото за
нощуване, колкото е възможно по-рано.

§ 99. Ако може да се прѣдполага че де-
ше бжде много горѣщъ, трѣгването трѣбва да
е уредено по такъвъ начинъ, щото, до колкото
е възможно, марша да бжде свършенъ прѣди
часа, въ който горѣщината става опасна.

Въ случай на нужда, почивкитѣ се про-
дължаватъ късно слѣдъ пладнѣ или даже до
вечерята, за да се избѣгнатъ голѣмитѣ горѣ-
щини. При маршуетѣ въ мирно врѣме много

важно е, при каквито и да е условия, да се
пристигне съ цѣлата частъ на пункта за нощу-
ване, отъ колкото да се пристигне скоро.

Ако се успѣли извѣстие отпадане между
войниците, много по-добрѣ е да се направи една
проходка въ открито поле и въ най-голѣмата го-
рѣщина, отъ колкото да се иска да се достигне
бѣзъ спиране до мѣстото за нощуване, колкото
по-близко и да бжде то близко.

Особено трѣбва да се избѣгва дългото
спиране на частитѣ прѣдъ пункта назначенъ за
нощуване на квартири, съ цѣль за прѣда-
ване на командата, разпрѣдѣление на квартиритѣ
и пр., защото отъ онитѣ се знае, че тукъ падатъ
всички отѣзи, които сж се влацили до тамъ
забѣлѣбрѣ.

Осѣбнѣ това, въ случай че марша е билъ
назначенъ, споредъ по-прѣдлично нѣкое разпо-
реждане, за упражненіе въ движение както въ
нощно врѣме или за друго нѣкое упражненіе,
началника на частята има право да не се съ-
бужда съ това разпореджане и да движи вой-
скитѣ си по ешелонно, въ малки части.

§ 100. Ако се минава прѣзь нѣкоя слабо
населена или безводна мѣстность или ако вой-
скитѣ маневриратъ на мѣстность, гдѣто не се
намира вода въ достатъчно количество, особенно
прѣзь много горѣщитѣ дни, може да се носи
вода съ кола или на магарета.

на годишната, възможно е да се вземат особени мѣрки за прѣдпазване отъ слънчасване, както прѣзъ врѣме на маршоветѣ, така и прѣзъ врѣме на маневритѣ.

За тази цѣль на войниците трѣбва да бъде разказано най-подробно, прѣди началото на маневритѣ, за мѣрките за прѣдпазване отъ слънчасване.

Опита е доказано, че недостатѣния слънч. прѣдпазването въ пиене, слене и пр., гледи, жаждата и особено пѣкъ пиенето на ракия, сж главнитѣ причини за слънчасване.

Споредъ това, при уреждането приготвителнитѣ мѣрки за изпѣненето на маршоветѣ, трѣбва да се гледа, прѣди всичко, да се осигури достатѣчна почивка на войницитѣ прѣзъ ноцята прѣди марша. Понеже, отъ друга страна, трѣването става повечето пѣти рано сутринята, началницитѣ на частитѣ трѣбва да се грижатъ, щото всички да пристигнатъ на мѣстото за ноцуване, колкото е възможно по-рано.

§ 99. Ако може да се прѣдполага че деня ще бъде много горѣщъ, трѣването трѣбва да е уредено по такъвъ начинъ, щото, до колкото е възможно, марша да бъде свършенъ прѣди часа, въ който горѣщината става опасна.

Въ случай на нужда, почивкитѣ се продължаватъ късно слѣдъ пладнѣ или даже до вечерята, за да се избѣгнатъ голѣмитѣ горѣщини. При маршоветѣ въ мирно врѣме много

по важно е, при каквито и да е условия, да се пристигне съ цѣлата частъ на пункта за ноцуване, отъ колкото да се пристигне скоро.

Ако се усѣти извѣстно отпадане между войницитѣ, много по-добрѣ е да се направи една почивка въ открито поле и въ най-голѣмата горѣщина, отъ колкото да се иска да се достигне безъ спиране до мѣстото за ноцуване, колкото ще и да бъде то близко.

Особено трѣбва да се избѣгва дългото спиране на частитѣ прѣдъ пункта назначенъ за разполагане на квартири, съ цѣль за прѣдаване на заковѣди, разирѣдѣние на квартиритѣ и пр., защото отъ опитъ се знае, че тукъ падатъ всички онѣзи, които сж се влчили до тамъ задрѣдѣ.

Освѣтъ това, въ случай че марша е билъ назначенъ, споредъ по-прѣдшно нѣкое разпореждане, за упражнение въ движение както въ военно врѣме или за друго нѣкое упражнение, началника на частята има право да не се съобразява съ това разпореждане и да движи войскитѣ си по ешелонно, въ малки части.

§ 100. Ако се минава прѣзъ нѣкоя слабо населена или безводна мѣстность или ако войскитѣ маневриратъ на мѣстность, гдѣто не се намира вода въ достатѣчно количество, особенно прѣзъ много горѣщитѣ дни, може да се носи вода съ кола или на магарета.

§ 101. Прѣзъ много горѣшитѣ дни, позволява се сжщо тѣй да се прибѣгне къмъ наемъ на кола, за носене на ранцитѣ.

§ 102. Прилагането на тѣзи мѣрки е прѣдоставено на критерия на началника на всѣка часть, която се движи отдѣлно.

Ако, отъ една страна, трѣбва да се избѣгва изнѣжването на войницитѣ, като имъ се правятъ извънредни улеснения, отъ друга страна, ще бжде всѣкога оправдана каква да е мѣрка, която би имала за цѣль да запази живота и здравието имъ.

§ 103. На маневритѣ, пѣхотния и артилерийския огънь не трѣбва да се допуска на разстояние по-малко отъ 100 метра. Тежката артилерия прѣкроява огъня си на 150 метра.

Послѣдното това правило се налага толкова повече че, веднажъ начената, атаката трѣбва да бжде докарана до край, т. е., страната, която атакува, трѣбва дѣйствително да настѣпи чакъ до противника си и ако този послѣдния не смѣта че трѣбва да отстѣпи, тя съставя пушкитѣ въ рогачи и чака рѣшението на посрѣдницитѣ.

Стрѣлбата нощно врѣме изисква особенни прѣдпазителни мѣрки.

§ 104. Не се позволява да се стрѣля въ съсъдство на здания, купи отъ сѣно, отъ слама и пр. За да се покаже отбраната на селото, разполагатъ малки части или отдѣлни стрѣлци до кжщитѣ, черквитѣ, отдѣлнитѣ здания и пр.

или покрай оградата. Въ сжщото врѣме офицеритѣ разправятъ на войницитѣ си какъ би било заето въ военно врѣме зданието или селото и какви отбранителни работи би трѣбвало да се направятъ въ зависимостъ отъ врѣмето съ което би се разполагало въ дѣйствителностъ.

§ 105. Атакитѣ на кавалерия срѣщу кавалерия трѣбва да се спиратъ на 20 крачки една отъ друга.

Сжщо и атакитѣ на кавалерия срѣщу пѣхота трѣбва да се свѣршватъ на 20 крачки отъ прѣднитѣ части, срѣщу които е била насочена атаката, като не се забравя че въ дѣйствителностъ би трѣбвало да се проникне дълбоко въ неприятелския боенъ редъ. Разсипаната атака срѣщу артилерия и картечници може да прѣмине прѣзъ тѣхъ, обаче, атаката въ сгжстенъ строй трѣбва сжщо да бжде спрѣна на 20 крачки отъ орждията или картечницитѣ.

§ 106. Необходимо е сговарване между военнитѣ и гражданскитѣ власти щото опаснитѣ мѣста, като напримѣръ сипеи, блата и пр. да бждатъ показани съ специални знакове (черни флагове), турени по разпореждане на гражданскитѣ власти.

§ 107. Построяване и използване на телеграфни и телефонни линии, може, при бурно врѣме, да причини смъртни случаи; по тѣзи причина, при маневритѣ въ мирно врѣме тѣ не се правятъ при подобни условия. Освѣнъ това, при

бурно време, по-добър е да не се употребяват и балонитъ.

Полицейска служба.

§ 108. За да се улесни службата на мѣстната полиция прѣзъ време на маневритъ, назначаватъ се особенни кавалерийски команди, които изпълняватъ жандармерийска служба.

Главната роля на тѣзи команди е да не допускатъ невоеннитъ зрители да прѣчатъ на войскитъ прѣзъ време на маневритъ (при събирането, маршоветъ, боя, разбора и пр.). На второ мѣсто, тѣ помагатъ на мѣстната жандармерия за запазване на реда, особено за да не се допуска публиката да навлиза въ разработенитъ ниви и да ѝ се показва пунктоветъ, на които може да стои.

Освѣнъ това, тѣ сж натоварени съ запазването на реда при раздаването на припаситъ отъ складоветъ, при марша на обозитъ съ домакинскитъ и бивачнитъ принадлежности на частитъ, и най-послѣ, да изпълняватъ всички онази военно-полицейска работа, която би имъ се паднала въ военно време.

§ 109. Войниците натоварени съ тѣзи служба, носятъ като отличителенъ знакъ зелена привръзка на лѣвата ржка.

§ 110. Началника на всѣка една отъ тази команди или общия имъ началникъ, трѣбва,

прѣди началото на всѣкой маневръ, да се прѣдстави на ржководителя или на назначения отъ него офицеръ, за да получи указания относително вѣроятното развитие на дѣйствието, относително пунктоветъ, къмъ които трѣбва да бждатъ насочени зрителитъ и върху други подробности, които му е необходимо да знае, за да може да урежда полицейската служба.

Освѣнъ това, тѣзи команди трѣбва да изпълняватъ заповѣдитъ, които би могли да имъ дадатъ офицеритъ, назначени въ състава на комисиитъ за оцѣняване на поврѣдитъ, но само относително недопускането на частни зрители да влизатъ въ чуждитъ обработени нивя, лозя и пр.

§ 111. Даденитъ въ разпореждане на полицията войници, при изпълнение на тази служба, се ползуватъ съ всички права на стражаритъ за временно задържане на граждански лица: 1 о които показватъ явно съпротивление, не изпълняватъ поканитъ или по какъвто и да е начинъ не се съобразяватъ тѣхъ; 2 о които ги псуватъ, ако на самото мѣсто не се опрѣдѣли веднага личността на виновния.

По отношение на военнитъ лица, при носението на полицейската служба, тѣ се ползуватъ съ правата на патрулитъ при гарнизонната служба.

Ако разезда забѣлѣжи нѣкоя безредица въ обоза съ домакинскитъ или бивачнитъ принадлежности на частитъ, той долага на началника на обоза.

Ако началника на обоза не вземе мърки за прѣкрятване на безредицата, за която му е донесено, разезда нѣма право да се намѣсва, защото всичката отговорност пада върху началника на обоза. Началника на командата е длъженъ само да донесе на ржководителя на маневра или на назначения отъ него офицеръ.

Поврѣда на частната собственостъ.

§ 112. При опрѣдѣление на годишното врѣме, въ което трѣбва да се произведатъ маневритѣ, трѣбва да се държи смѣтка и за състоянието на посѣвитѣ.

За умаляване на разходитѣ, трѣбва, до колкото е възможно, да се избѣгва избирането на такава мѣстностъ за голѣмитѣ маневри, въ която вирѣе градинарството и лозарството.

Всѣкога, когато е възможно, за събирането на частитѣ прѣди маршеветѣ, за разборъ на маневритѣ, за почивка, за бивакъ и пр. трѣбва да се избиратъ мѣстности, отъ които е била снѣта реколтата.

Всѣки единъ отъ началницитѣ на частитѣ е длъженъ самъ да рѣши да ли получената заповѣдь изисква непременно прѣминаването прѣзъ нѣкое посѣто поле, градина и пр.

Въ всѣки случай, щомъ като е свършенъ маневра, запрѣщава се, както на цѣли части, така и на отдѣлни войници прѣминаването прѣзъ

ниви, ливади, градини и пр. съ единственната цѣль да се скжси пжтя.

§ 113. Не се позволява на войскитѣ да влизатъ въ зданията, въ двороветѣ на ханищата и на хотелитѣ, на училищата, въ градинитѣ, парковетѣ, разсадницитѣ, посѣтитѣ ниви, ливадитѣ, лозята и пр.; ако това е неизбѣжно или пѣкъ ако е особено необходимо, въ интереса на обучението, да се влѣзе въ нѣкое високо здание, като вѣтърна мелница, църква и пр. за да се използва то като наблюдателенъ пунктъ, непрѣменно трѣбва по-прѣди да се иска позволенieto на притежателя или на наемателя, но даже и съ това съгласие влизането се позволява само ако то нѣма да причини голѣма загуба.

Прѣминаването прѣзъ желѣзнитѣ пжтища до колкото е възможно се позволява само въ опрѣдѣленитѣ мѣста. Сжщо до колкото е възможно трѣбва да се избѣгва прѣминаването по платното на плѣтинитѣ и ако това трѣбва непрѣменно да се направи, взематъ се най-голѣми прѣдпазителни мърки.

Трѣбва да се избѣгва копането на окопи въ нивитѣ или поне тѣ не трѣбва да се правятъ твърдѣ дълбоки. Плѣтищата, стѣнитѣ, камѣнитѣ, които ограждатъ чуждата собственостъ, не трѣбва да се поврѣждатъ.

Въ плѣтищата отъ желѣзенъ тель не трѣбва да се правятъ проходи. Ако това не може да се

избѣгне, за направеното трѣбва да се извѣсти веднага на притежателя.

Трѣбва да се избѣгва стрѣлбата въ непосредственно съседство на ниви покрити съ суха растителност, която може да се запали.

§ 114. Всѣки началникъ е отговоренъ лично за всѣка неоправдана поврѣда, извършена отъ частъта му и особено е отговоренъ за обиране на овоция, лозя, бостани, за безплатно използване на чужда слама, дърва и пр.

§ 115. Военнитѣ власти трѣбва да съобщаватъ прѣдварително на гражданскитѣ власти за зоната, която е избрана за голѣми маневри, така щото да иматъ тѣ възможностъ да се разпоредятъ за опрѣдѣляне, съ особенни видими отъ далечъ знакове, ако тѣзи мѣста не се виждатъ ясно, различнитѣ посѣти мѣста, разсадници и пр. прѣзъ които не трѣбва да се прѣминава.

Ако мѣстото за бивакъ е избрано въ нѣкоя гора, трѣбва веднага да се извѣсти на горскитѣ чиновници и стражари, за да се взематъ мѣрки противъ пожаръ.

§ 116. Всичкитѣ изкопани отъ частитѣ окопи въ нивитѣ и ливадитѣ, трѣбва да колкото е възможно да бждатъ засипани и изравнени.

Напротивъ, задължително е изравняването на всички приспособления изкопани за разполагането на бивакъ, за кухнитѣ и пр.

Оцѣняване на поврѣдитѣ.

§ 117. Оцѣняването на поврѣдитѣ на частната собственост, причинени прѣзъ врѣме на маневритѣ на полкъ срѣщу полкъ и на бригада срѣщу бригада, както и прѣзъ врѣме на голѣмитѣ маневри се прави отъ особена комисия.

§ 118. Сжщо тѣй се постѣпва и при бойнитѣ упражнения и бойнитѣ стрѣлби на частитѣ, но поврѣдитѣ причинени отъ тѣзи упражнения се исплащатъ отъ кредититѣ, които се отпускатъ за самитѣ упражнения.

§ 119. Поврѣдитѣ, за исплащането на които не се отпускатъ никакви суми, се плащатъ отъ онзи, който ги е причинилъ. Оцѣняването става пакъ съ комисия, ако по-рано не се е достигнало извѣстно съглашение съ притежателя на самото мѣсто.

§ 120. Въ зависимостъ отъ случая, за оцѣняване на поврѣдитѣ, се образуватъ, по взаимно съгласие, между гражданскитѣ и военнитѣ власти (началника на дивизионната областъ, за маневритѣ на полкъ срѣщу полкъ и на бригада срѣщу бригада; началника на военно инспекционната областъ, за маневритѣ на дивизия срѣщу дивизия, или за Царскитѣ маневри) една или нѣколко комисии. Всѣка комисия състои отъ единъ чиновникъ прѣдставителъ на административнитѣ власти, отъ единъ офицеръ — интендантъ (обикновено дивизионния интендантъ

§ 128. Въ надвечерието на парада, на НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО се прѣдставлява схема за разположението на частитѣ при срѣщата, реда въ който ще прѣминатъ частитѣ пръвъ пжтъ церемониаленъ маршъ, съ обозначение имената на всички началници, до ротнитѣ, батареинитѣ и ескадроннитѣ командири включително.

§ 129. На Царскитѣ маневри, началницитѣ на странитѣ прѣдставляватъ заповѣдитѣ си за дѣйствие въ Щаба на Армията, отъ гдѣто тѣ се прѣдставляватъ на НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО.

Заповѣдитѣ за дѣйствие се прѣдставляватъ въ толкова копия, колкото сж необходими за всички гости на ГОСПОДАРЯ и за членоветѣ отъ свитата Му.

Освѣнъ това тѣ изпращатъ копие отъ заповѣдитѣ си на старшитѣ отъ посрѣдницитѣ.

§ 130. Слѣдъ есеннитѣ маневри и не по-късно отъ 15-и ноемврий, началницитѣ на военно-инспекционнитѣ области прѣдставляватъ въ Военното Министерство, заедно съ своитѣ забѣлѣжки, подробнитѣ отчети на началницитѣ на дивизиитѣ за маневритѣ.

Тѣзи отчети съдържатъ:

Разпрѣдѣление на врѣмето за маневритѣ и придържали ли сж се къмъ това разпрѣдѣление, а ако не сж се придържали, причинитѣ защо е станало така;

Обща оцѣнка за функционирането на службата за прѣхранване;

Общи свѣдѣния за санитарното състояние на войскитѣ (численни свѣдѣния се прилагатъ само въ особени случаи);

Забѣлѣжки, ако трѣбва, относително обозначитѣ кола, които сж вземали участие на маневритѣ, за различнитѣ опити, които сж били направени;

Забѣлѣжки, ако трѣбва, относително облѣклото, снаряжението, въоръжението и пр.;

Свѣдѣния за особеннитѣ случки, ако има.

§ 131. Освѣнъ това, началницитѣ на дивизиитѣ, които сж участвували на Царскитѣ маневри, прѣдставляватъ най-късно до 20-и октомврий с. г., отчетъ за дѣйствиата прѣзъ тѣзи маневри.

Този отчетъ съдържа само описанието на маневра отъ тактическа гледна точка. Къмъ него се притурга и отчета на началника на кавалерийската часть, която е била придадена къмъ дивизията.

Ако нѣколко дивизии сж били събрани въ армия, този отчетъ се прѣдставлява отъ командующия на армията и къмъ него се притургатъ отчетитѣ на началницитѣ на дивизиитѣ, които му сж били подчинени.

§ 132. Слѣдъ Царскитѣ маневри, посрѣдницитѣ прѣдставляватъ не по-късно отъ 10-и октомврий с. г. въ Военното Министерство отчетъ за взетитѣ отъ тѣхъ рѣшения прѣзъ врѣме

на маневритѣ, както въ общи черти и причинитѣ, които сж ги прѣдизвикали.

ГЛАВА II.

Маневри срѣщу прѣдставенъ неприятель.

§ 133. Маневритѣ срѣщу прѣдставенъ неприятель иматъ за цѣль, като се прѣдстави едната отъ странитѣ съ непълни части, да се даде възможность на другата страна да маневрира съ голѣми единици.

§ 134. Маневритѣ срѣщу прѣдставенъ неприятель сж особено поучителни, когато всѣка една отъ странитѣ се намира въ пълна неизвѣстность относительно положението на противната страна. Споредъ това, всѣкога, когато е възможно, *темата* или частното прѣдположение на всѣка една отъ странитѣ трѣбва да бже прѣдадена отъ нѣкое незаинтересувано лице (началникъ който прави прѣгледъ и пр.) Но, ако началника на войскитѣ трѣбва самъ да даде темата на прѣдставения неприятель, той трѣбва да я състави по такъвъ начинъ, щото да свързва колкото е възможно по-малко свободата на двѣтѣ страни, както отъ гледна точка на дѣйствието, така и отъ гледна точка на прѣдаването на заповѣдитѣ, които трѣбва да дѣйствуватъ както въ военно врѣме. Слѣдователно, на прѣдставения неприятель трѣбва да се даде достатъчна свобода за дѣйствие въ крѣга на да-

дената тема. Като общо правило, той трѣбва да се придържа къмъ отбранителенъ начинъ на дѣйствие, безъ да се изключва възможността да прѣминава съ часть отъ силитѣ си и врѣменно въ конгрѣ-офансивно дѣйствие.

§ 135. Въ всѣки отдѣленъ случай се опрѣдѣля кои части ще прѣдставляватъ неприятеля, както и величината на частята, която всѣка рота (ескадронъ, батарея или картечна рота ще прѣдставлява. Прѣдставения неприятель е снабденъ съ флагове¹⁾: червени за пѣхотата; отъ сжщата величина, но раздѣлени отъ единъ кръстъ на четири части, отъ които двѣ червени и двѣ зелени — за картечницитѣ; бѣли — за кавалерията и зелени — за артилерията.

При маневритѣ съ голѣми единици, ржководителя може да се распореди щото всѣкой флагъ да прѣдставлява извѣстна часть: рота, ескадронъ или батарея.

При маневритѣ съ по-малки единици, за прѣдпочитане е да се прѣдстави само фронта и дълбочината на неприятелската позиция. Въ такъвъ случай флаговетѣ се разпрѣдѣлятъ между войницитѣ равномерно. Численостята на единъ прѣдставенъ по този начинъ неприятеля се опрѣдѣля споредъ широчината на фронта, както това

¹⁾ Флаговетѣ сж на голѣмина около единъ квадратенъ метръ. Дръжкитѣ имъ сж дълги около 75 см. Всѣка рота, ескадронъ или батарея, при трѣгването за голѣмитѣ маневри, носи единъ такъвъ флагъ въ обова си.

става въ действителностъ. Този начинъ за прѣдставяване на неприятеля дава една база, много по-съобразна съ действителността, за разузнаването и за разпрѣдѣлението на войскитѣ, отъ колкото когато числеността на неприятеля трѣбва да се оцѣнява само по числото на флаговетѣ.

Въ извѣстни случаи, цѣли позиции или само часть отъ тѣхъ, могатъ да бждатъ прѣдставени съ мишени.

Когато е възможно, на прѣдставения неприятель се придаватъ действителни кавалерийски части.

Въздухоплавателното отдѣление може да бжде по съ голѣма полза употребено отъ страна на прѣдставения неприятель.

§ 136. Частитѣ, които сж патоварени да прѣдставяватъ неприятеля, трѣбва да разполагатъ съ бойни припаси въ изобилие.

§ 137. Въ разпореждането на началника на страната, която прѣдставлява неприятеля, трѣбва да се дадатъ всички необходими срдства, за да може да упражни той както трѣбва командването.

§ 138. Прѣдставения неприятель не трѣбва да забравя че по-причина на слабата си численостъ, той се движи много по-лесно и много побързо отъ колкото истинскитѣ части. За да се избѣгнатъ голѣми неправдоподобности, той е длъженъ слѣдсвателно, да се ограничава съ из-

мереността само на най-ироститѣ движения, които изисква цѣлата на маневра. Интервалитѣ и дистанциитѣ между различнитѣ части, широчината на фронта и дълбочината трѣбва да бжде същата, каквато би имала частта съ действителна численостъ¹⁾ и въ зависимостъ отъ това трѣбва да бжде уреждано и движението.

Прѣдставения неприятель не трѣбва никога да извършва такива движения, които не би могли да се извършатъ съ истински части. Сжщо тъй той трѣбва да избѣгва пълното скриване задъ такива рѣдини на мѣстността, които не би прикрили една истинска часть отъ сжщата величина.

Флаговетѣ трѣбва да се виждатъ постоянно; напротивъ, войницитѣ, които ги носятъ, могатъ да използватъ закритията, които имъ прѣдставява мѣстността, съ условие да могатъ да действуватъ съ оръжието си въ исканото положение (на колѣнитѣ или лежищкомъ); по този начинъ частитѣ, които маневриратъ, ще иматъ прѣдъ очитѣ си единъ колкото е възможно по-пълнен образъ на онова, което би било въ действителностъ

¹⁾ Дълбочината на частитѣ въ колона за вктуване при мирнопрѣженевъ составъ може да се вземе срдие:

За една дружина — 150 метра; за едно отдѣление картечници — 40 метра; за единъ ескадронъ — 80 метра; за една батарея — 100 метра.

Въ кръгли числа, една рота въ верига, при вкстжване, взема 150 метра; единъ ескадронъ въ разгнатиъ строй — 50 метра; едно отдѣление картечници, което стрѣля — 20 метра; една 4 оръдейна батарея — 50 метра.

§ 145. Самостоятелнитѣ и далечнитѣ разезди, както и прѣднитѣ ескадрони трѣбва да бждатъ упражнявани да носятъ службата и нощемъ, както това става и въ военно врѣме, като имъ се остава пълна свобода за прѣхранването.

§ 146. Необходимо е да се избѣгва всѣкаква поврѣда на частната собственостъ, което може да се достигне твърдѣ лесно, понеже упражнението въ извършване на кавалерийски атаки не влиза въ кръга на упражненията по разузнаването.

§ 147. *Бойнитѣ упражнения* на кавалерийски дивизии се правятъ или всѣка година или периодически, по разпореждане на Военното Министерство. Тѣ траятъ обикновенно шестъ дни, като не се броятъ днитѣ назначени за почивка. На бойнитѣ упражнения на кавалерийскитѣ дивизии могатъ да бждатъ назначени да взематъ участие и картечници.

Маршоветѣ за отиване до сборния пунктъ трѣбва да бждатъ използвани отъ частитѣ за упражнение въ разузнавателната служба, които упражнения се правятъ или подъ непосредственото ржководство на бригаднитѣ командири или по даденитѣ отъ тѣхъ упжтвания.

§ 148. Като правило, събранитѣ за специални маневри кавалерийски части, слѣдъ свършването на тѣзи маневри, ако не сж назначени да взематъ участие на голѣмитѣ или на Царскитѣ

маневри, взематъ участие на маневритѣ съ частитѣ отъ своята дивизионна областъ.

ГЛАВА IV.

Санитарни маневри.

§ 149. Всѣка година по разпореждането на Военното Министерство, въ една отъ военно-инспекционнитѣ области се произвеждатъ специални санитарни маневри, цѣльта на които е да се запознае военно-санитарния персоналъ съ задачата, която му се пада въ военно врѣме, както на бойното поле и въ полскитѣ военно-санитарни учрѣждения, така и въ учрѣжденията въ тила на армията.

§ 150. Санитарнитѣ маневри се извършватъ подъ главното ржководство на началника на военно инспекционната областъ.

Тѣ могатъ да бждатъ извършени или отдѣлно или пѣкъ едноврѣменно съ обикновенитѣ маневри на бригада срѣщу бригада или на дивизия срѣщу дивизия.

§ 151. Санитарнитѣ маневри се извършватъ на основание на една обща тема, както и обикновеннитѣ маневри но, колкото е възможно по-несложна и състоятъ въ слѣдующето:

Назначенитѣ части произвеждатъ своитѣ маневрирания или на една или на двѣ страни. Едноврѣменно съ дѣйствието на войскитѣ се настаняватъ и начеватъ работата си всички сани-

тарни учрѣждения, които съществуватъ споредъ Положението за санитарната служба въ военно време.

Въ зависимостъ отъ хода на боя, извѣстенъ процентъ отъ личния съставъ се прѣдполага раненъ и убитъ. Органитѣ на военно санитарната служба взематъ мѣрки за прибиране, привързване и евакуиране на болнитѣ, както това става въ военно време.

§ 152. По нѣкога санитарнитѣ маневри могатъ да бждатъ извършвани и безъ участието на войски, дѣйствието на които се прѣдполага и само съ участието на войницитѣ, назначени да прѣдставляватъ раненитѣ и болнитѣ.

§ 153. За ржководителъ, по разпореждането на началника на военно-инспекционната областъ, се назначава единъ отъ бригаднитѣ командири, който ржководи специално военната часть. За технически ржководителъ се назначава единъ отъ дивизионнитѣ лѣкари, който ржководи всичко онова, което се отнася до санитарната служба.

§ 154. Санитарнитѣ маневри, ако се правятъ едновременно съ маневритѣ съ части, траятъ, колкото и тѣзи послѣднитѣ, а ако се правятъ отдѣлно, траятъ обикновено не повече отъ петъ дни.

§ 155. Началника на военно-инспекционната областъ, въ района на която се извършватъ санитарнитѣ маневри, опрѣдѣля освѣнъ ржково-

дителитѣ и лѣкаритѣ, които ще взематъ участие въ тѣхъ, сжщо и офицеритѣ отъ генералния щабъ и войскитѣ, които участвуватъ или които даватъ войници за прѣдставляване на болнитѣ и раненитѣ. По негово разпореждане се даватъ отъ полковетѣ необходимитѣ кола и коне за санитарнитѣ учрѣждения.

§ 156. За санитарни маневри военно-инспекционната областъ трѣбва да бжде въ състояние да образува: 1) необходимото число привързочни пунктове, въ зависимостъ отъ дѣйствителната или прѣдполагаемата численность на войскитѣ, които взематъ участие; 2) единъ дивизионенъ лазаретъ; 3) една полска болница; 4) една полуподвижна полска болница.

Ако цѣльта на упражнението е изучването какъ функционира санитарната служба въ тила, персонала трѣбва да бжде достатъченъ за формирането на необходимото число етапни и мѣстни болници.

§ 157. Необходимото число санитарни офицери се взема: $\frac{3}{4}$ изъ между санитарнитѣ офицери на дѣйствителна служба и $\frac{1}{4}$ между санитарнитѣ офицери отъ запаса, въ съгласие съ гражданската дирекция за опазване общественото здравие.

Фелдшеритѣ и носачитѣ за полскитѣ санитарни учрѣждения се взематъ отъ състоящитѣ на дѣйствителна служба. Фелдшеритѣ и носачитѣ

за привързочните пунктове се взематъ отъ полковетѣ, които участвуватъ на маневритѣ.

§ 158. Назначенитѣ за ржководители на санитарнитѣ маневри бригаденъ командиръ и дивизионенъ лѣкаръ съставляватъ една обща програма за упражнението, която се прѣдставлява на началника на военно-инспекционната областъ. Този послѣдния, като я допѣлва и поправя, ако трѣбва, я прѣдставлява поне единъ мѣсецъ прѣди началото на маневритѣ въ Военното Министерство, заедно съ списъка на офицеритѣ отъ генералния щабъ и санитарни, и на санитарнитѣ долни чинове, които е назначилъ да взематъ участие на маневра.

§ 159. Обикновенно маневра се начева съ една бесѣда, въ която назначенитѣ отъ главния ржководителъ офицери отъ генералния щабъ запознаватъ участницитѣ съ онази частъ отъ санитарната служба въ военно врѣме, която се иска да се изучи, като изтъкватъ свързката между дѣйствието на частитѣ въ боя и санитарната служба.

Слѣдъ това ржководителитѣ, въ зависимостъ отъ общата тема, обясняватъ какъ ще стане развитието на тактическото дѣйствие и въ зависимостъ отъ него функционирането на санитарната служба.

§ 160. Прѣзъ врѣме на упражнението техническия ржководителъ ржководи дѣйствието на санитарния персоналъ, като издава разпорежда-

нията и заповѣдитѣ си съ такава смѣтка, щото да даде колкото е възможно по-голъма инициатива на подчиненитѣ си органи.

§ 161. Както техническия ржководителъ, така и всички началници на санитарнитѣ учрѣждения и служби санитарни офицери, прѣзъ врѣме на маневра водятъ всички дневници, книги, списъци и пр. които се изискватъ отъ Положението за санитарната служба въ военно врѣме.

§ 162. Приемането, лѣкуването и евакуирането на болнитѣ и раненитѣ става по правилата на сжщото Положение, както въ военно врѣме. Всички книги и бланки трѣбва да ги има въ дѣйствителностъ.

§ 163. Освѣнъ това, прѣзъ врѣме на санитарнитѣ маневри, всички санитарни чинове се упражняватъ въ извършването на санитарнитѣ рекогносцировки, които имъ подлежатъ да извършватъ въ военно врѣме, като: рекогносцировка на кладенцитѣ, на чешмитѣ, на жилищата, очистване, въ санитарно отношение, на бойното поле и пр.

§ 164. При изучването функционирането на тилнитѣ санитарни учрѣждения, работата се съсрѣдоточава само въ тѣхъ, а дѣйствието на прѣднитѣ санитарни учрѣждения се само прѣдполага.

§ 165. Ако маневритѣ траятъ повече дни, ржководителитѣ събиратъ всѣка вечеръ началницитѣ на санитарнитѣ учрѣждения и служби и въ една бесѣда излагатъ вървежа на упражнението прѣзъ деня, забѣлжкитѣ по функциони-

рането на службата и прѣдположението за слѣдующия день.

§ 166. Санитарнитѣ маневри се свѣршватъ съ една обща бесѣда, въ която ржководителитѣ, като излагатъ въ общи черти хода на дѣйствиата, функционирането на службата, направенитѣ забѣлѣжки, изтъкватъ поукиитѣ, които може да се извлекатъ и прѣобразованията, които трѣбва да се направятъ.

§ 167. Слѣдъ свѣршването на маневритѣ, всички санитарни офицери, които сж изпльнявали ролята на началници на учрѣждения или служби (началникъ на болница, старши полкови лѣкарь и пр.) прѣдставляватъ на техническия ржководителъ подробенъ отчетъ за дѣятелността на учрѣждението или службата. Техническия ржководителъ съставлява общъ отчетъ за произведенитѣ санитарни маневри и заедно съ отчетитѣ на участниците го прѣдставлява на бригадниа командиръ, ржководителъ на маневра, който, заедно съ заключенията си, ги прѣдставлява на началника на военно инспекционната областъ, а този послѣдния — въ Военното Министерство.

§ 168. Всички привързочни срдѣства отъ неприкосновенния запасъ, които сж биле употребявани въ врѣме на санитарния маневръ, ако сж годни за работа, се прѣдаватъ въ дивизионната болница за употребяване, а ако сж негодни — се изключватъ. И единитѣ и другитѣ се попълватъ съ нови.

ОТДѢЛЪ II.

Практически упражнения на мѣстността безъ войски (маневри съ кадритѣ).

ГЛАВА V.

Тактически упражнения съ кадритѣ.

§ 169. Практическитѣ упражнения на мѣстността безъ войски състоятъ въ извършването съ кадритѣ на извѣстна часть, на самата мѣстность, на една военна операция. Тѣ се различаватъ отъ маневритѣ съ войски съ това че се ограничаватъ само съ концепцията на операцията и съ обсъждането на мѣрките, които трѣбва да се взематъ. Като гонятъ сжщата цѣль, както и маневритѣ по картата, тѣ даватъ освѣнъ това възможность на всички участници да добиятъ бързо и лесно необходимия окомѣръ за оцѣняване тактическитѣ свойства на мѣстността, влиянието на мѣстността върху балистическитѣ качества на огнестрѣлното оржжие, и умѣнието да избиратъ строеветѣ, които отговарятъ на дадената мѣстность и на даденитѣ условия.

§ 170. Слѣдователно тактическитѣ упражненія съ кадритѣ иматъ за цѣль да подготвятъ офицеритѣ и подофицеритѣ, да развиятъ професионалнитѣ имъ качества, да ги приучатъ да се ползватъ отъ картата, да оцѣняватъ свойствената на мѣстността отъ гледна точка на движението, разпологането на войскитѣ на почивка и дѣйствието имъ въ боя, да ги приучатъ съ бързи и вѣрни рѣшения да посрѣщатъ случайноститѣ.

§ 171. Освѣнъ това упражненията съ кадритѣ на голѣмитѣ единици иматъ за цѣль да запознаятъ офицеритѣ съ тактиката на различнитѣ родове орѣжие, съ съвмѣстното имъ дѣйствие, както и съ функционирането на различнитѣ служби.

§ 172. Най-послѣ, като даватъ възможность за чести сношения между различнитѣ органи отъ висшето командване, тѣ помагатъ за създаването на единство въ доктрината и на еднообразие въ начинитѣ на изпълнение, което е необходимо за успѣха на дѣйствиата въ военно врѣме.

§ 173. Ржководителя на упражнението го ржководи обикновенно въ видѣ на бесѣда, която държи самъ.

Той задава на самата мѣстность, на която се развива дѣйствието, на участницитѣ въпроси, относително начина за извършването на дѣйствието, на които въпроси тѣ отговарятъ устно, на мѣстото. Освѣнъ това прѣзъ врѣме на упраж-

нението могатъ да бждатъ разгледвани и основателно изучвани и специални задачи.

§ 174. Трѣбва да се избѣгва задаването на въпроси чисто теоретически.

Въпроситѣ, които се задаватъ на участницитѣ, трѣбва да сж такива, щото да изискватъ отъ тѣхъ прилагането на уставнитѣ правила, въ зависимостъ отъ операцията, която се развива. Съ други думи, упражненията съ кадритѣ трѣбва да се правятъ въ видѣ на устни бесѣди, които състоятъ въ въпроси, забѣлѣжки, отговори и обяснения, размѣнявани между ржководителя и участницитѣ.

§ 175. Даването на упражнението форма на бесѣда на самата мѣстность, не е всѣкога полезно. Въ военно врѣме дѣйствието се извършва на основание на полученитѣ инструкции, устни или писменни заповѣди. Този начинъ, като се даватъ заповѣдитѣ и инструкциитѣ на самата мѣстность, е прѣвъзходенъ, защото турга изпълнителя въ сжщото положение, въ каквото ще се намѣри въ военно врѣме.

§ 176. Но и това не е достатѣчно. Въ военно врѣме, прѣдъ лицето на неприятеля, не сж възможни дълги разсѣждения. Бързо рѣшение, кратка и ясна заповѣдъ, и това е всичко. Спорѣдъ това и при упражненията съ кадритѣ трѣбва да се постѣпва по сжщия начинъ. Всичко онова, което въ дѣйствителность ще бжде из-

ложено въ видъ на заповѣдь, и тукъ трѣбва да бжде изразено по сѣщия начинъ.

§ 177. Ржководителя, като прави упражнението колкото се може повече интересно, въ сѣщото врѣме се старае да го направи колкото се може повече полезно за развиването на военнитѣ познания и качества на участницитѣ.

§ 178. Слѣдъ свършването на упражнението, задрѣщава се да се искатъ други писмени работи, освѣнъ отчетитѣ на началницитѣ на странитѣ и на ржководителя.

§ 179. Маневри съ кадритѣ се извршватъ отъ всички тактически единици, като се начене отъ рота, ескадронъ и батарея и се свърши съ дивизия или съ двѣ и повече дивизии.

§ 180. На маневри съ кадритѣ на ротитѣ, ескадронитѣ и батареитѣ взематъ участие всички офицери и подофицери отъ ротата, ескадрона и батареята.

На маневри съ кадритѣ на по-голѣми единици отъ рота, ескадронъ или батарея взематъ участие само офицеритѣ. На маневритѣ съ кадритѣ взематъ участие и необходимото число войници, за да прѣдставляватъ неприятеля, за опрѣдѣление на позицията и пр.

§ 181. Упражненията съ кадритѣ се правятъ прѣзъ цѣлата година, обаче, трѣбва да се гледа да не се бърка на правилния вървежъ на занятията въ частитѣ. По тази причина тѣ се правятъ най-често въ периода на годината между

уволнението въ безсроченъ отпускъ на най-стария наборъ и дождането на новобранцитѣ.

§ 182. Упражненията съ кадритѣ се правятъ *на една или на двѣ страни* и всѣкой отъ участвующитѣ прѣдставлява извѣстна единица или нейно подраздѣление.

Първия начинъ се употрѣбява при упражнението съ малки части, до полкъ или бригада включително.

Втория начинъ, по-сложенъ, се употрѣбява при упражнението на голѣми части, бригада, дивизия и повече и на него трѣбва да се гледа като на вѣнецъ на годишното обучение.

§ 183. Ржководителъ на упражнението е обикновенно началника на частята, която се упражнява.

§ 184. Упражнението се извршва на основание на едно *общо прѣдположение* или *тема*, както и при практическитѣ упражнения съ войски. На всѣкой единъ отъ началницитѣ на странитѣ се дава частно прѣдположение, което се изразява или въ видъ на заповѣдь или въ видъ на тема, съединена или не съ заповѣдь.

Като правило, тема се дава при упражнението на кадритѣ на единъ полкъ или на частъ по голѣма отъ полкъ. За упражнението на части по-малки отъ полкъ, заповѣдта е достатъчна.

Темитѣ се даватъ по сѣщия начинъ, както и при маневритѣ, като се пазятъ сѣщитѣ правила.

§ 185. За да се извлече полза отъ упражнението съ кадритѣ, необходимо е щото дадената тема да бжде разгледана въ всѣко отношение и до най-малкитѣ подробности Този видъ упражнения изискватъ, слѣдователно, отъ ржководителя твърдѣ грижливо и подробно прѣдварително изучаване на всички подробности на изпълнението, както и пълното познаване на избраната за дѣйствиe мѣстность.

§ 186. Въ зависимостъ отъ голѣмината на упражнението, ржководителя разгледва въ една прѣдварителна бесѣда или въ началото на дѣйствието всички въпроси, които се отнасятъ до упражнението и които могатъ да бждатъ рѣшени съ едно просто изучаване на картата. Другитѣ въпроси са рѣшаватъ на самата мѣстность.

§ 187. Различнитѣ фази на дѣйствието се обясняватъ, разглеждатъ и критикуватъ постепенно съ развитието имъ. По тази причина трайността на упражнението съ кадритѣ ще бжде често пжти много по-голѣма, отъ колкото дѣйствителната трайность на дѣйствието, което се разгледва. По нѣкога даже ще бжде необходимо да се употребятъ нѣколко дни за изучаването на нѣкоя операция, която въ дѣйствителность би се извършила, може би, само въ единъ день.

§ 188. Съ пристигането на избраното мѣсто, ржководителя събира всички участници и имъ излага, ако не го е направилъ въ нѣкоя прѣдварителна бесѣда, общото прѣдположение, което

е послужило за база на темитѣ или на заповѣдитѣ за упражнението.

Ако е необходимо, той раздѣля дѣйствието на повече фази, като изтъква свързката по между имъ и логическата имъ послѣдователность.

Той опрѣдѣля на всѣка единица, която взема участие въ дѣйствието, мисията ѝ и опрѣдѣля ясно и точно свързката, която трѣбва да сществува между различнитѣ части.

§ 189. За да приучи участницитѣ да взематъ бързи рѣшения, ржководителя въвежда прѣвъ врѣме на упражнението непрѣдвидени прѣдположения, които да изискватъ измѣнения въ направенитѣ разпореждания, като се избѣгватъ при всичко това грижливо неправдоподобноститѣ.

§ 190. Прѣвъ врѣме на упражнението, ржководителя избѣгва старателно безполезното разпрѣсване на кадритѣ. Той ги събира всѣкога, когато иска да имъ обяви своитѣ възгледи или иска да му изложатъ устно какъ сж изпълнили тѣ възложенитѣ имъ поржчки или по какъвъ начинъ сж рѣшили задаленитѣ имъ задачи.

Ржководителя одобрява или поправя рѣшението, като мотивира и разяснява всѣкога своето си рѣшение.

§ 191. Той се стареа да приучи офицеритѣ да упражняватъ при всички обстоятелства смѣла и разумна инициатива, ограничена, обаче, въ кръга на идеитѣ на командуването и отъ необ-

ходимостта за съгласие въ дѣйствието, неизбежно условие за осигуряване на успѣха. Споредъ това той наблюдава щото всѣкой началникъ на частъ или на каква да е единица, да съобразява движенията и дѣйствиата си съ движенията и дѣйствиата на съседнитѣ войски, които се стрѣмятъ къмъ сжщата цѣль. Той не изпуска случая да истъкне че единъ частенъ успѣхъ, дължимъ на ненавръмненна и луда инициатива, остава повечето пжти безъ резултатъ и може по нѣкога не само да прѣчи, но и да врѣди на оконча телния успѣхъ.

§ 192. Частитѣ, които съставляватъ „резерва“ сж всѣкога прѣдполагаеми, ако само прѣвъ врѣме на упражнението тѣ не бждатъ повикани да взематъ активно участие.

§ 193. Слѣдъ свършването на упражнението, въ присѣтствието на събранитѣ участници, ржководителя държи една окончателна бесѣда, въ която разгледва въпроситѣ, които не сж биле изучени прѣвъ врѣме на упражнението, резюмира на кжсо извършената работа и излага поуки отъ нея.

Той прибира всичкитѣ извършени писменни работи на самата мѣстность.

§ 194. Ако упражнението трае повече отъ единъ день, ржководителя събира всѣка вечеръ слѣдъ свършването на работата, всички или само частъ отъ участницитѣ, разгледва извършенитѣ

операции и слѣдъ това дава заповѣди и инструкции за сутрѣшната работа.

Обикновенно, на тѣзи бесѣди той събира писменнитѣ работи, които участницитѣ сж извършили на мѣстността.

Въ края на послѣдния день ржководителя държи една окончателна бесѣда прѣдъ всички участници, резюмира на кжсо извършената работа и излага поуки отъ нея.

§ 195. При окончателната бесѣда ржководителя не трѣбва да изпуска никога изъ видъ че много теми, даже и най-проститѣ, могатъ да иматъ нѣколко рѣшения и че, ако е необходимо да се поправятъ грѣшкитѣ, не по малко важно е да се избѣгва накърняването на самолюбието на онѣзи, които сж направили тѣзи грѣшки. Разбора на извършената работа не трѣбва никога да има за резултатъ щото изгълнителя да изгуби вѣрата въ себе си.

§ 196. За да могатъ участницитѣ да извлекатъ дѣйствителна полза отъ упражнението, трѣбва да имъ се даде всичкото необходимо врѣме за извършване на рекогносцировкитѣ и изучванията, които имъ сж възложени. По тази причина по нѣкога за развитието на дѣйствиата на единъ оперативенъ день могатъ да бждатъ назначени и повече истински дни.

§ 197. Реда за изгълнението на самото упражнение може да се резюмира както слѣдва:

Странитѣ се насочватъ по такъвъ начинъ, щото всѣка една отъ тѣхъ да се намѣри на мѣстото, което въ дѣйствителностъ би заелъ щаба на частъта, която прѣдставлява.

Ржководителя се спира при една отъ странитѣ или по срѣдата имъ.

Началника на всѣка една отъ странитѣ слѣдъ като получи темата, опрѣдѣля въ общи черти какъ мисли да дѣйствува, съобщава го на своитѣ подчинени, като назначава на всѣкиго одного отъ тѣхъ каква рекогносцировка трѣбва да извърши прѣзъ първия оперативенъ день, за да се събиратъ даннитѣ необходими за дѣйствието на частъта, която той прѣдставлява.

Слѣдъ като сж извършени тѣзи рекогносцировки, съ помощта на събранитѣ данни се съставятъ всичкитѣ заповѣди, каквито би трѣбвало да дадатъ всички началници, като се начене отъ началника на страната и се свърши съ началника на най-малката единица, въ военно врѣме при сжщата операция. Тѣзи заповѣди се прѣдаватъ по иерархически редъ.

Слѣдъ това, направенитѣ разпореждания и издаденитѣ заповѣди се прѣдставляватъ на ржководителя, който ги разгледва внимателно, за да види да ли сж кратки и ясни и да ли отговарятъ на условията на мѣстносттата и на тактическитѣ условия, записва си забѣлжкитѣ, които намира за нуждно да направи на оконча-

телната бесѣда, за да привлече вниманието на офицеритѣ върху тѣхъ.

§ 198. Отъ горѣказанитѣ разпореждания и заповѣди и отъ направената рекогносцировка на мѣстносттата, на която се извършва упражнението, ржководителя, като си състави мнѣние за начина, по който ще се развиятъ дѣйствиата прѣзъ първия оперативенъ день, опрѣдѣля положението за вечеръта на сжщия день и го съобщава на началницитѣ на странитѣ, до колкото е необходимо за всѣкиго одного отъ тѣхъ, като притурга и онѣзи свѣдѣния за неприятеля, които въ дѣйствителния случай началника на всѣка една отъ странитѣ би могаль да събере самъ.

При това, намѣсто да се придържа строго къмъ онова, което въ дѣйствителния случай би послѣдвало като резултатъ отъ даденитѣ разпореждания и заповѣди, ржководителя се старее да състави ситуацията на двѣтѣ страни по такъвъ начинъ, щото да бжде необходимо за тѣхъ да правятъ нови рекогносцировки, да издаватъ нови разпореждания и заповѣди, така щото всички офицери да се упражняватъ постоянно въ този видъ дѣствия, които прѣдставляватъ сжщественната цѣль на маневритѣ съ кадритѣ.

§ 199. Като излизатъ отъ новата ситуация, както ржководителя, така и двѣтѣ страни, постѣпватъ сжщо така и прѣзъ втория оперативенъ день. Маневра се продължава по сжщия

начинъ и прѣзъ слѣдующитѣ дни, до когато ржководителя не намѣри че упражнението се е продължило достатъчно, въ зависимостъ отъ цѣльта, която се е гонила — подготвянето на кадритѣ.

§ 200. Ако прѣзъ врѣме на маневра или въ края му се случи нѣкое важно тактическо дѣйствие, необходимо е щото упражнението за воденето на боя да се прави на самата мѣстностъ, на която се прѣдполага че произлиза тактическото дѣйствие.

§ 201. За упражнение въ воденето на боя, участницитѣ се събиратъ, двѣтѣ страни въ съсѣдство една на друга, на нѣкой добръ избранъ пунктъ. При всичко това заповѣдитѣ се прѣдаватъ точно въ момента, както това би произлязло въ дѣйствителностъ или поне като се държи смѣтка за момента, въ който тѣ щѣха да бждатъ получени, изчисленъ точно и записанъ.

Ржководителя отива при едната страна, сѣтиъ при другата, дава свѣдѣнията, които всѣка отъ странитѣ може да се прѣдполага че е успѣла да добие за неприятеля, изказва рѣшенията си и изобщо се старае да развие дѣйствието по сжщия начинъ, както то се би развило въ дѣйствителностъ.

§ 202. Извънредно важно е щото всички рѣшения да се взематъ само на основание на онова, което би се видѣло въ дѣйствителностъ на мѣстността, като се избѣгватъ всѣкакви рѣ-

шения само по картата, защото въ такъвъ случай излизането на мѣстността би било излишно.

§ 203. Слѣдъ като е свършенъ боя и слѣдъ като ржководителя е вземалъ рѣшението си, участницитѣ съставляватъ разпореждания и заповѣди за прслѣждане или за отстъпване и за по-нататѣшния вървежъ, който трѣбва да се даде на операциитѣ.

§ 204. Всѣки участникъ държи бѣлѣжка въ записната си книжка, за дѣйствиата, които прѣдставлява че извършва, за заповѣдитѣ и донесенията, които получава или изпраща. Въ тази записна книжка се отбѣлѣзва всѣки день числото на мѣсеца и нумера на оперативния день, както на примѣръ: 1-и априлъ, 5-и оперативенъ день.

Записната книжка се държи въ редъ день по день и за всѣки день отдѣлно, така щото съ помощта ѝ участника да може всѣкога, когато е попитанъ, да изложи устно участието си въ маневра.

§ 205. Ржководителя се старае да даде на упражнениата, до колкото е възможно, характера на дѣйствителностъ, както въ военно врѣме, така щото офицеритѣ да могатъ да си съставятъ понятие за величината на умственнитѣ и физическитѣ усилия, които изисква изпълнението на службата. За тази цѣль, веднага слѣдъ дългата езда на конь, се прави да слѣдва усилен кабинетна работа, която често пжтя ще се продължава късно прѣзъ ноцъта. Това е единъ на-

чинъ за да се убѣди ржководителя да ли офицеритѣ притежаватъ исканата сила и издържливостъ. Особенно важно е да се прилага тази мѣрка при упражненіята съ офицеритѣ отъ генералния щабъ.

§ 206. Особенна полза може да принесе посѣщаването, прѣзъ врѣме на маневритѣ съ кадритѣ, на историческитѣ бойни полета.

Въ таквъ случай ржководителя натоварва съ врѣме единъ или нѣколко офицери съ изучаването на боя и, при посѣщаването на бойното поле, тѣ го излагатъ въ видъ на бесѣда на самата мѣстностъ прѣдъ всичкитѣ офицери.

ГЛАВА VI.

Упражнения съ кадритѣ на части отъ полкъ и по-малки.

§ 207. Всѣкога, когато по причина на слабия съставъ на частитѣ, не сж възможни бойнитѣ упражнения съ войници, тѣ се замѣняватъ съ маневри съ кадритѣ на части, като се начене отъ рота, и се свърши съ полкъ.

§ 208. Упражненията съ кадритѣ на една рота, батарея или на единъ ескадронъ, на една дружина или на единъ полкъ се правятъ на основание правилата дадени по-горѣ.

Упражненията съ кадритѣ на ротата, ескадрона или батареята иматъ най-главно за цѣль изучаването на слѣдующитѣ въпроси:

А. Четене на топографическата карта:

Офицеритѣ и подъ-офицеритѣ трѣбва да бждатъ въ състояние да водятъ увѣренно единъ разездъ или патрулъ по непозната мѣстностъ или да охраняватъ движението на нѣкоя часть съ помощта на картата.

Б. Разполагане за нощуване:

- 1) Разполагане на квартири;
- 2) Разполагане на бивакъ;
- 3) Разполагане на квартиро-биваци.

В. Служба на прѣднитѣ постове:

- 1) Отдѣлна рота (ескадронъ), която взема мѣрки за охранението си;
- 2) Рота (ескадронъ), назначена да охранява отдѣлна дружина (коненъ полкъ);
- 3) Рота (ескадронъ), която заема единъ участъкъ отъ една охранителна линия или която образува отдѣлна застава;
- 4) Длъжноститѣ на часовитѣ на различнитѣ видове постове и длъжноститѣ на патрулитѣ.

Г. Маршъ и охранението му:

- 1) Маршъ на една отдѣлна рота (ескадронъ);
- 2) Маршъ на една рота (ескадронъ), която образува охранителнитѣ части на една дружина (коненъ полкъ);

3) Маршъ на една рота, която образува страничното прикритие на една колона;

4) Маршъ на една рота, която прикрива транспортъ;

5) Упражнение по службата на лѣтяща поща, за кавалерията;

6) За артилерията:

а) Марша на една батарея, която влиза въ състава на авангарда или на главнитѣ сили на една колонна;

б) Движението на една батарея къмъ избраната позиция;

в) Организиране и изпълнение на специалната артилерийска служба; службата за свързка; прѣдаване на заповѣдитѣ и на донесенията прѣзъ врѣме на марша;

7) За крѣпостната артилерия:

а) Изслѣждане и опрѣдѣляне вѣроятната позиция на батареитѣ на атаката и особено на позициитѣ, които не се виждатъ отъ постояннитѣ наблюдателни пунктове;

б) Опрѣдѣляне мѣстото на междиннитѣ батареи и работитѣ, които сж свързани съ настаняването имъ;

в) Опрѣдѣляне на зонитѣ, които сж прикрити отъ огъня на фортоветѣ и на пунктоветѣ прѣзъ които непременно трѣбва да прѣминатъ атаката.

Д. Бой:

1) Атака и отбрана на нѣкоя издадена частъ отъ лѣсъ;

2) Атака и отбрана на дефиле;

3) Атака и отбрана на здания (отдѣлно здание или група отъ здания);

4) Атака срѣщу артилерия и прикриване на артилерия;

5) Атака и отбрана на полски окопи;

6) Атака и отбрана на транспортъ;

7) Нощенъ бой;

Освѣтъ това за артилерията:

а) Рекогносцировка и излизане на позиция;

б) Заемане на една артилерийска позиция;

в) Наблюдателната и охранителната служба въ артилерията прѣзъ врѣме на боя;

г) Упражнение въ стрѣлбата и наблюдението ѝ;

д) Разполагането на наблюдателни постове;

е) Дѣйствието на батареята при отбрана на отдѣлна позиция.

Е. За пионернитѣ войски, маневритѣ съ кадритѣ иматъ за цѣль най-главно специалнитѣ работи, които се падатъ на ротата въ военно врѣме:

1. Откриване на проходи, построиване, поправяне, разрушаване, прѣкъсване на пѣтица и на изкуственни съоръжения; правянето на врѣмenni мостове;

2. Пионерни работи при разполагането на квартири и на биваци;

3. Писнерни работи на бойното поле (при атака и при отбрана) и по устройството на комуникационнитѣ линии; построяване на окопи, приспособяване на мѣстнитѣ прикрития и прѣпятствия; унищожаване на мѣстнитѣ прѣпятствия; създаване и унищожаване на изкуствени прѣпятствия; полски мини; създаване прѣпятствия за движението на неприятеля;

4. Рекогносцировка на мѣстността, въ свръзка съ работитѣ по атаката и отбраната на извѣстна крѣпостъ (прѣдполага се че тѣзи рекогносцировки се правятъ съвмѣстно съ артилерията);

5. Построяването на траншеи и на обсадни съобщения;

6. Водене на сапни и минни работи;

7. Отбранителна организация на извѣстни пунктове;

8. Построяване и унищожаване на спомогателнитѣ срдѣства за отбрана (изкуствени прѣпятствия, фугаси, мини и пр.);

9. Разчистване полето за стрѣлбата;

10. Организиране на блиндирани закрития;

11. Построяване на мостове и плътини.

Забѣлѣжка. Специалнитѣ роти отъ инженернитѣ войски при маневритѣ съ кадри изучаватъ въпроси по своята специалностъ.

§ 209. При упражненята за воденето на боя, трѣбва да се обръща особено внимание върху слѣдующето: първоначаленъ строй; движение подъ огъня на неприятеля; пунктоветѣ на мѣстността, на които би трѣбвало да се промѣни строя; пунктоветѣ, на които става най-опасенъ огъня на неприятелската пѣхота или артилерия; пунктове, на които огъня на частъта, която дѣйствува, би билъ най-дѣйствителенъ; настиленъ огънь, навѣсенъ огънь и пр; задачи по стрѣлбата; водене на огъня; разположението на различнитѣ части на ротата, при настѣпване и при отбрана; ударъ съ ножове; какъ трѣбва да се прѣдпазваме отъ огъня на артилерията.

§ 210. При задаванетоъ въпроси по дѣйствието на огъня, трѣбва да се обръща особено внимание на:

а) Дѣйствието на колективната стрѣлба въ зависимостъ отъ формата и характера на мѣстността, разстоянието, прѣдполагаемитѣ строеве на неприятеля и най-послѣ, въ зависимостъ да ли частъта която стрѣля се намира или не се намира подъ огъня на неприятелската пѣхота или артилерия;

б) Изборъ на цѣльта и вида на огъня, който трѣбва да се употрѣби;

в) Откриване на огъня;

г) Попълване на бойнитѣ припаси.

§ 211. На маневритѣ съ кадритѣ на дружината (дивизионъ, артилерийско отдѣление),

вземат участие всички офицери. Ръководителитъ се съобразяватъ съ указанията дадени въ § 207 при съставянето програмата на упражнението, като иматъ прѣдъ видъ че по-голѣмата численность на частъта имъ позволява да рѣшаватъ много по-сложни тактически задачи.

§ 212. На маневритѣ съ кадритѣ на полка¹⁾ взематъ участие всички строєви офицери, а освѣнъ това и ковчежниците и завѣдующитѣ прѣхранването и медицинскитѣ лѣкари, а въ коннитѣ и артилерийскитѣ полкове и ветеринарнитѣ лѣкари.

Тѣзи маневри се ръководятъ отъ командира на полка, като се изучаватъ всички операции, които могатъ да се паднатъ на полка въ всенно врѣме, било че дѣйствува отдѣлно, било че дѣйствува въ състава на по-голѣма единица.

Строевитѣ офицери дѣйствуватъ като командири на частитѣ, които прѣдставляватъ, а нестроевитѣ се упражняватъ на специалнитѣ служби, които имъ се падатъ въ военно врѣме.

ГЛАВА VII.

Упражнения съ кадри на бригада, дивизия и повече.

§ 213. Всѣки командиръ на пѣхотна или на кавалерийска бригада, полковетѣ на която

¹⁾ Казаното за полка се отнася и до крѣпостнитѣ батальони и планинскитѣ артилерийски отдѣления.

сж събрани въ единъ гарнизонъ или сж разположени въ близки единъ до другъ гарнизони, произвежда съ офицеритѣ отъ бригадата едно упражнение съ кадритѣ, обикновенно въ свободнитѣ дни, когато войницитѣ сж уволнени въ отпускъ или прѣзъ периода на единичното обучение.

Тѣзи упражнения се правятъ на една или на двѣ страни.

Ако полковетѣ отъ бригадата сж разположени въ далечни единъ отъ другъ гарнизони, командира на бригадата произвежда или по едно отдѣлно упражнение съ кадритѣ на всѣкой полкъ въ различно врѣме или едно общо упражнение на двѣ страни.

§ 214. Началницитѣ на дивизиитѣ произвеждатъ всѣка година едно упражнение съ кадритѣ отъ дивизията, прѣимущественно прѣди маневритѣ.

Инспектора на кавалерията произвежда сжщо всѣка година едно упражнение съ кадритѣ на нѣколко полка, събрани въ врѣменна дивизия.

§ 215. Началницитѣ на военно-инспекционнитѣ области произвеждатъ всѣка година съ кадритѣ на всички или само на нѣкои отъ дивизиитѣ на областъта упражнения, на една или на двѣ страни, прѣимущественно прѣди голѣмитѣ или Царскитѣ маневри.

§ 216. Упражненията съ кадритѣ на бригадата траятъ не повече отъ два дни, безъ да

се счита времето необходимо за събиране и разотиване на участниците.

Упражненията съ кадритѣ на дивизията траятъ не повече отъ четире дни, безъ да се счита времето необходимо за събиране и разотиване на участниците.

Упражненията съ кадритѣ на двѣ или повече дивизии траятъ не повече отъ шестъ дни, безъ да се счита времето необходимо за събиране и разотиване на участниците.

§ 217. Програмитѣ за упражненията съ кадритѣ на бригадитѣ се утвърждаватъ отъ началниците на съответнитѣ дивизии.

Програмитѣ за упражнение съ кадритѣ на дивизитѣ се утвърждаватъ отъ началнитѣ военно-инспекционнитѣ области.

Програмитѣ за упражнения съ кадритѣ отъ времнитѣ кавалерийски дивизи се съставятъ отъ Кавалерийската Инспекция и се утвърждаватъ отъ Военното Министерство.

Програмитѣ за упражненията съ кадритѣ на повече дивизии се изработватъ отъ началнитѣ на военно-инспекционнитѣ области и се утвърждаватъ отъ Военното Министерство, гдѣто се прѣдставляватъ поне единъ мѣсецъ прѣди началото имъ.

§ 218. На всичкитѣ тѣзи упражнения взематъ участие:

1. На пѣхотнитѣ бригадни упражнения.

а) Командира на бригадата съ адютанта;

б) Отъ всѣки полкъ: командира на полка, помощника му, дружиннитѣ командири, прѣдсѣдателя на домакинската комисия, началника на полковото военно окръжие, адютанта на полка;

в) Единъ началникъ на отдѣление, отъ артилерийски полкъ, който влиза въ състава на дивизията;

г) Единъ щабъ-офицеръ отъ кавалерията, отъ полка, който квартирува въ дивизионната областъ по назначение отъ Кавалерийската Инспекция;

д) Завѣдующия прѣхранванетоъ въ всѣкой полкъ или ковчежника;

е) Старшитѣ медицински лѣкари на полковетѣ;

ж Случайно, опрѣдѣлено число ротни командири, споредъ нуждата.

Като правило, за пѣхотата, дружината е най-малката частъ прѣдставлявана на тѣзи упражнения. При всичко това, командира на бригадата може да направи да взематъ участие въ цѣлото или само на една частъ отъ упражнението извѣстно число ротни командири, когато трѣбва да се изучи подробно дѣйствието на нѣкои дружини, които играятъ въ общото дѣйствие нѣкоя особена роля.

II. На кавалерийскитѣ бригадни упражнення:

- а) Командира на бригадата и адютанта;
- б) Отъ всѣкой полкъ: командира на полка, прѣдсѣдателя на домакинската комисия, командиритѣ на дивизионитѣ, необходимото число ескадронни командири, адютанта на полка;
- в) Завѣдующия прѣхранването офицеръ или ковчезника;
- г) Медицинския и ветеринарния лѣкари на полковетѣ.

III. На кавалерийскитѣ дивизионни упражнення:

- а) Инспектора на кавалерията;
- б) Началника щаба;
- в) Адютанта;
- г) Интенданта на Кавалерийската Инспекция и ветеринарния лѣкаръ, когато инспектора намѣри за нужно;
- д) Командиритѣ на бригадитѣ отъ врѣмнената дивизия и адютантитѣ;
- е) Отъ всѣкой полкъ отъ врѣмнената дивизия: Командира на полка, командиритѣ на дивизионитѣ, прѣдсѣдателя на домакинската комисия, завѣдующия прѣхранването или ковчезника, адютанта на полка и, ако се намѣри за нужно, необходимото число ескадронни командири;

IV. На пѣхотнитѣ дивизионни упражнення:

- а) *Щабъ на дивизията:*
  - 1) Началника на дивизията;
  - 2) Началника щаба на дивизията;
  - 3) Адютанта;
- б) *Пльота:*
  - 4) Командиритѣ на бригадитѣ и адютантитѣ;
  - 5) Отъ всѣкой пѣхотенъ полкъ: командира на полка, адютанта и необходимото число дружинни командири;
- в) *Кавалерия:*

Командира на полка, разположенъ въ дивизионната област и адютанта;
- г) *Артилерия:*
  - 6) Командира на артилерийския полкъ и адютанта¹⁾;
  - 7) Началницитѣ на отдѣленията;
  - 8) Прѣдсѣдателя на домакинската комисия;
- д) *Пионери:*
  - 9) Дивизионнитѣ инженери;

¹⁾ Въ дивизиитѣ, въ територията на които квартируватъ крѣпостни батальони и планиски артилерийски отдѣления, сжцо и командира на батальона и началника на отдѣлението, съ адютантитѣ.

10) Командиритѣ на пионернитѣ роти, назначени на дивизията или по единъ офицеръ отъ рота;

е) *Обозъ* :

11) Командира на обозната рота или единъ офицеръ отъ ротата;

ж) *Служби* :

12) Дивизионния интендантъ или неговия помощникъ;

13) Дивизионния лѣкаръ и единъ лѣкаръ отъ нѣкой отъ полковетѣ;

14) Ветеринарния лѣкаръ на артилерийския полкъ.

V. На упражненіята съ двѣ и повече дивизии

а) *Щабъ на военно-инспекционната областъ* :

1) Началника на областъта;

2) Ако упражнението се извършва съ всички дивизии отъ областъта, всички лица които образуватъ щаба на частната армия въ военно врѣме.

б) *Войски* :

3) Началницитѣ на дивизиитѣ, съ щабовѣ си.

§ 219. Програмитѣ, съставени отъ съотвѣтнитѣ началници за упражненіята съ кадритѣ съдържатъ :

1-о Темитѣ, които служатъ за база на операциитѣ;

2-о Зоната на мѣстността, избрана за упражнението;

3-о Врѣмето, когато ще се извърши и трайността му;

4-о Необходимото число кола и коне.

§ 220. При съставянето на програмитѣ трѣбва да се гледа щото упражненіята да траятъ само строго необходимото врѣме, като се правятъ колкото е възможно по-кѣси отивания и връщания.

§ 221. Слѣдъ свършването на упражнението ржководителя прѣдставлява на по-горния си началникъ (началника на военно-инспекционната областъ въ Военното Министерство, Щабъ на Армията), кратъкъ отчетъ за изученитѣ операции.

ГЛАВА VIII.

Практически упражненія въ полето съ офицеритѣ отъ генералния щабъ.

§ 222. Офицеритѣ отъ генералния щабъ, както отъ Щаба на Армията, така и отъ щабовѣ на военно-инспекционнитѣ области и на дивизиитѣ, извършватъ всѣка година, подъ ржководството на Началника Щаба на Армията, едно практическо упражненіе, нарѣчено : „упражненіе съ щабовѣ“.

На това упражненіе взематъ участие или всички офицери отъ генералния щабъ или само опредѣлено число отъ тѣхъ.

При тѣзи упражнения офицеритѣ прѣдставляватъ щабоветѣ на различнитѣ единици, при които служатъ въ дѣйствителностъ или се образуватъ щабовете на врѣменни единици, като изпълняватъ всички служби, които се падатъ на щабоветѣ и на офицеритѣ отъ генералния щабъ въ военно врѣме.

§ 223. Началника Щаба на Армията прѣдставлява на Господина Военния Министръ на утвърждаване програмата за упражнението, която трѣбва да съдържа:

1-о. Темата, която служи като база на упражнението;

1-о. Офицеритѣ, които ще взематъ участие въ него;

3-о. Дена и мѣстото, на което ще се събиратъ различнитѣ елементи; дена и мѣстото, отъ което ще си разотидатъ по гарнизонитѣ.

§ 224. Въ началото на упражнението, ржководителя събира всички участници въ извѣстенъ пунктъ и въ една бесѣда, на която присѣтствуватъ началницитѣ на щабоветѣ на дивизиитѣ и всички или само нѣкои отъ участницитѣ, дава общата тема, която ще служи като база на упражнението и излага хода на операциитѣ. Той излага сжщо и начина по който трѣбва да функционираатъ различнитѣ дѣйствителни и прѣдполагаеми служби.

Ако събирането на участницитѣ въ единъ пунктъ е невъзможно, ржководителя изпраща на

началницитѣ на щабоветѣ писмено тѣзи данни, нѣколко дни прѣди началото на упражнението.

§ 225. Упражненията съ щабоветѣ се провеждатъ на основание на сжщитѣ правила, които сж изложени по-горѣ.

Най-доброто врѣме за извършването имъ е прѣди началото на голѣмитѣ маневри.

§ 226. Всѣка вечеръ, слѣдъ свършването на дневната работа, началника на щаба на всѣка дивизия събира офицеритѣ си и въ една бесѣда резюмира общия вървежъ на операциитѣ, като изтъква специално участието, което е вземала дивизията.

§ 227. Прѣзъ послѣдния день ржководителя резюмира, въ *една окончателна бесѣда*, извършената работа, като изтъква заблѣжжитѣ които сж биле направени.

§ 228. Слѣдъ свършването на упражнението, Началника на Щаба на Армията, прѣдставляватъ на Господина Военния Министръ краткъ отчетъ за изученитѣ операции.

ГЛАВА IX.

Стратегически маневри по картата.

§ 231. Стратегическият маневри по картата иматъ за цѣль да се практикуватъ участниците въ воденето на стратегически операции и да се види до колко тѣ сж запознати съ стратегическиятъ въпроси и съ въпроситѣ отъ тактиката на голѣмитѣ единици. Тѣ се извършватъ отъ началниците на голѣмитѣ единици (дивизии) подъ ръководството на началниците на военно-инспекционнитѣ области.

§ 232. Не е възможно да се дадатъ точни правила относително начина за водене на стратегическиятъ маневри по картата, защото всичко зависи отъ похватността на ръководителя; изложения по-долу редъ, обаче, може да послужи за ориентиране въ това отношение.

§ 233. Ръководителя съставлява едно общо прѣдположение или тема, отъ областта на стратегията и частни прѣдположения или теми, които опрѣдѣлятъ ролята на частта, която командува всѣкой единъ отъ участниците и ги съобщава на изпълнителитѣ. Всѣкой единъ отъ изпълнителитѣ, въ зависимост отъ общата тема и въ зависимост отъ частното прѣдположение, което е дадено на частта, която той командува, рѣшава задачата си, като излага рѣшението: 1) Въ видъ на една памятна записка, която прѣдставлява резултата отъ изучаването на ситуацията

ОТДѢЛЪ III.

Маневри по картата.

(Военна игра).

§ 229. Военнитѣ операции, като се начене отъ операциитѣ на цѣли армии, могатъ да бждатъ изучвани и развивани по картата, като се назначаватъ офицеритѣ, които ще командуватъ различнитѣ части и ще ръководятъ дѣйствието на различнитѣ служби. Този видъ упражнения носи названието *маневри по картата* (военна игра), въ който войскитѣ се прѣдставляватъ на картата съ знакове ¹⁾ или съ игли съ флагчета.

§ 230. Въ зависимост отъ цѣльта, която се гони, маневритѣ по картата (военна игра) биватъ: стратегически, по службата въ тила, санитарни, крѣпостни и тактически.

¹⁾ Знаковетѣ сж въ сжщия масштабъ, както и картата която се употрѣбява. Когато се употрѣбяватъ карти отъ различенъ масштабъ, съ едни сжщи знакове, това не трѣбва да се губи изъ видъ и на знаковетѣ да се дава значение споредъ масштаба на картата.

и мотивитѣ за взетото рѣшение; 2) заповѣдъ, за изпълнение; 3) кроки съ разположението на частитѣ, слѣдъ изпълнение на взетото рѣшение.

Това съставлява първия оперативенъ день.

§ 234. Слѣдъ получването на рѣшенията, отъ изучването имъ, ржководителя съставлява новата ситуация, вечерята на първия оперативенъ день и издава нови заповѣди за слѣдующия оперативенъ день, които прѣдизвикватъ нови рѣшения отъ страна на участниците и т. н. до когато ржководителя не намѣри че дѣйствието е развито достатъчно.

§ 235. При важнитѣ моменти на операциитѣ, ржководителя се спира повече, разпитва началниците на отдѣлнитѣ групи и често пжти изисква писмено изложение на важнитѣ разсждения и на взетитѣ рѣшения.

§ 236. Както общата тема, така и частнитѣ теми, така и всички заповѣди и распореджания на всички началници се излагатъ писмено и то въ толкова екземпляра, колкото сж нуждни въ дѣйствителностъ, за изпращане на изпълнителитѣ. Копие отъ тѣхъ или само резюме се прѣдставява на по-горнето началство.

§ 237. При дѣйствието на армиитѣ и на голѣмитѣ единици, извънредно важно значение има устройството на тила. Споредъ това стратегическитѣ маневри по картата нѣма да приличатъ ни най-малко на дѣйствителността, нито пъкъ ще принесатъ исканата полза, ако не се

обърне сериозно внимание на този въпросъ, защото, при всичко че операциитѣ трѣбва да вървятъ на прѣвъ планъ, но вървежа имъ е тѣсно свързанъ съ службата въ тила.

§ 238. При стратегическитѣ маневри по картата се употрѣбаватъ обикновенни карти отъ по-малкъ масштабъ, обаче, при боеветѣ се прибѣгва прѣимущественно къмъ картитѣ отъ голѣмъ масштабъ.

§ 239. На стратегическитѣ маневри по картата взиматъ участие началниците на дивизиитѣ, съ началниците на щабоветѣ, интендантитѣ и дивизионнитѣ лѣкари, а по нѣкога и всички или само нѣкой отъ бригаднитѣ командири.

§ 240. За стратегически маневри по картата, участниците се събиратъ при щаба на военноп-инспекционната областъ всѣка година прѣвъ пролѣтъта, за не повече отъ 4 дни. Нищо не прѣчи, обаче, да се води тя и безъ събирането на участниците, въ който случай ще прилича повече на дѣйствителността, но ще изисква по-голъмо усилие отъ ржководителя и повече писменна работа.

ГЛАВА X.

Маневри по картата по службата въ тила.

§ 241. Маневритѣ по картата по службата въ тила иматъ за цѣлъ да запознаятъ участниците съ функционирането на тази служба въ

въ военно врѣме и съ длѣжноститѣ на различнитѣ ѳ органи.

§ 242. Този видъ упражненія по картата се водятъ само на една страна, като самъ рѣководителя прѣдставлява страната на противника или пѣкъ назначава нѣкои отъ участницитѣ да функциониратъ като прстивници.

§ 243. На упражненіята по картата по службата въ тѣла взематъ участие офицери отъ генералния щабъ, интендантски офицери, артилерийски офицери, офицери отъ обознитѣ части, офицери отъ другитѣ родове орѣжие и най-послѣ санитарни офицери.

§ 244. Упражненията по службата въ тѣла могатъ да се правятъ, както въ малѣкъ, така и въ голѣмъ размѣръ. При този видъ упражненія може да се изуча както дѣятелността на различнитѣ служби: дѣятелността на парковитѣ роти, етапната служба и изобщо всичкитѣ служби въ тѣла, така и дѣятелността на самитѣ войски.

§ 245. Като база за упражнението по службата въ тѣла служи извѣстна стратегическа ситуация: настѣпателно или отстѣпателно движение на армията, разположението ѳ на едно мѣсто, въ периода когато сѣ прѣкратени военнитѣ дѣйствия или при обсадата на извѣстна крѣпостъ.

§ 246. Въ зависимостъ отъ дадената ситуация, изуча се функционирането на различнитѣ служби и дѣятелността на различнитѣ органи:

службата на шабоветѣ, интендантска, артилерийска и пр., въ какво се изразява дѣятелността на различнитѣ органи и самостоятелната имъ работа въ важнитѣ моменти отъ стратегическата ситуация.

§ 247. Срѣдствата, съ които разполагатъ различнитѣ органи при упражнението, трѣбва да бждатъ съобразени съ срѣдствата, съ които ще разполагатъ въ военно врѣме. Всичко необходимо, като фуражъ, храна за хората, колата необходими за формирането на транспортитѣ и пр. трѣбва да бждатъ строго разчетени.

§ 248. Понеже на тѣзи упражнения взематъ участие офицери отъ различнитѣ родове орѣжие, обмѣна на мислитѣ върху твърдѣ много интересни за всички въпроси е неизбѣженъ, а споредъ това ползата имъ е очевидна. Тѣзи упражнения, обаче, сѣ твърдѣ полезни и тогава, когато, като се правятъ въ по-малѣкъ масщабъ, иматъ за цѣль да се изтъкне важността на различнитѣ служби, да се затвърдятъ познанията и да се развие опитността на офицеритѣ, които ги завѣдватъ, както напримѣръ, дѣятелността по прѣхранването на отдѣлнитѣ части, която служба въ военно врѣме е отъ твърдѣ голѣма важностъ и пр.

§ 249. Маневритѣ по картата по изучаването службата въ тѣла се правятъ, като се приспособятъ правилата дадени по-долу за тактическата военна игра. Тѣ се произвеждатъ при

щабоветъ на дивизиитъ, по разпореждане началниците на дивизиитъ и въ главното инданство, по разпореждане на главния интендант.

ГЛАВА XI.

Санитарни маневри по картата.

§ 250. Санитарнитъ маневри по карта иматъ за цѣль изучаването организацията и ятелността на санитарната служба, както и ятелността на нейнитъ органи, като се наотъ службата въ бойната линия и се свъсъ службата по етапитъ.

Това упражнение се води при извѣстна дена, колкото е възможно по-проста, тактичситуация и на основание правилата, дадени тактическата военна игра.

§ 251. Санитарната военна игра се е изключително на една страна, като самъ рководителя прѣдставлява неприятеля. Участви въ играта санитарни офицери отъ всички чини.

§ 252. Както и при санитарнитъ маневри на мѣстността, за рководител се назнача единъ строеви началникъ, който рководитическата частъ на играта. Освѣнъ това, на часа се и технически рководител на упражнението, който рководи техническата, санитарната работа.

§ 253. Като цѣль за изучаване при санитарната военна игра може да послужи санитар

служба при различнитъ положения, въ които може да се намѣри, както армията, така и отдѣлнитъ части: настѣпателенъ и отстѣпателенъ маршъ, настѣпателенъ и отбранителенъ бой, случаенъ бой, дѣйствието на кавалерията прѣд фронта на армията, санитарната служба по етапната линия и пр. Рководителя трѣбва да мѣнява често ситуацията, за да държи постоянно напѣргнато вниманието на участниците.

§ 254. Вървежа на упражнението е приблизително слѣдуюция:

Рководителя дава извѣстна тактическа ситуация и нарежда самъ частитъ по картата. Слѣдъ това, въ зависимостъ отъ условията, подъ рководството на техническия рководител, се начева дѣятелността на различнитъ санитарни органи, прѣдставлявани отъ участниците санитарни офицери: прибиране на раненитъ, даването имъ първа помощъ, евакуиране и пр. като всѣки единъ отъ органитъ изпълнява онова, което би изпълнявалъ въ военно врѣме и като се водятъ всички дневници, книги и списъци, както това става въ дѣйствителностъ.

§ 255. Понеже главната цѣль на упражнението е изучаването организацията и функционирането на санитарната служба, темата за тактическото дѣйствие може да бѣде избрана отъ областта на дѣйствието на цѣла армия, на една дивизия, пѣхотна или кавалерийска, една етапна болница и пр. Заповѣдта за тактическото дѣй-

ствие се приготвя заблаговременно и лито фирана или напечатана се раздава на участитѣ, санитарни офицери, или пъкъ тази въдъ се съставлява на самото мѣсто и им диктува.

§ 256. Тактическата работа при санитарната военна игра, по изложената по-горѣ причина, трѣбва да бжде рѣшена сжщо по-така щото съ почването на упражнението старнитѣ офицери, като бждатъ ориентирани носително общата ситуация и издаденитѣ началника заповѣди за дѣйствието, да могатъ влѣзатъ веднага въ кръга на специалната дѣятелность.

§ 257. При развитието на играта, на участницитѣ, санитарни офицери, като имъ се опредѣля процента на раненитѣ, отъ различнитѣ дове оржжие, се възлага да взематъ нуждите мѣрки, споредъ хода на дѣйствието.

§ 258. Участницитѣ, въ зависимостъ отъ денитѣ условия, опрѣдѣлятъ мѣрцитѣ, които взематъ относително раненитѣ, както и рѣшенията на другитѣ въпроси отъ санитарната дѣятелность, като отбѣлѣзватъ, както мѣрцитѣ, и рѣшенията, въ особена записна книжка, дружено, ако трѣбва, съ нуждното кроки пъкъ даватъ отговоритѣ устно.

§ 259. Рѣшенията на участницитѣ щетосятъ въ: даване заповѣди и разпореждан подчиненитѣ имъ санитарни органи, даване

тавления, донесения относително разположението и уреждането на прѣвѣрзочнитѣ пунктове, на дивизионнитѣ лазарети, подвижнитѣ и полуподвижнитѣ полски болници, прибирането и евакуирането на раненитѣ и пр.

§ 260. Упражнението се свършва съ една бесѣда, въ която ржководителитѣ излагатъ, едина тактическия ходъ на дѣйствието, а другия — режюмира вървежа на санитарната служба, като излага не само правилно взетитѣ мѣрки, но и направенитѣ грѣшки. При това той се ползува отъ случая за да запознае участницитѣ като какъ сж разрѣшени по-важнитѣ санитарни въпроси въ чуждитѣ армии.

ГЛАВА XII.

Крѣпостни маневри по картата.

§ 261. Цѣльта на крѣпостната военна игра е да се запознаятъ офицеритѣ съ въпроситѣ, които се отнасятъ до атаката и отбраната на днескашнитѣ крѣпости.

§ 262. Темата за този видъ упражнения се избира изъ областта на крѣпостната война. По самата си сжщность, развиването ѝ трае дълго време, а споредъ това тя се води нѣколко дни послѣдователно.

§ 263. Въ крѣпостната военна игра участвуватъ офицери отъ всичкитѣ родове оржжие.

Участието на инженерни офицери и на оф
отъ крѣпостната артилерия е задължителн

§ 264. Като прѣдмѣтъ на упражне
ржководителя избира една опрѣдѣлена крѣ
раздѣля участниците на двѣ страни, като
варва едната съ отбраната, а другата съ а

на крѣпостъта.
§ 265. Упражнението се начева прѣди
съ докарването въ отбранително състоян
крѣпостъта отъ една страна, а отъ друге
се разгледватъ всичкитѣ постъпенни дѣй
които иматъ за резултатъ блокадата на
постъта.

Слѣдъ това, по причина на голѣми
днескашнитѣ крѣпости, необходимо е да
мине само въ общи черти останалитѣ п
отъ атаката и отбраната. При всичко то
можно е да се изучатъ подробно всички
нали въпроси по атаката и отбраната на
постъта, като се ограничи упражнението
гледването на дѣйствиата въ единъ даде
торъ, по възможность най-важния.

§ 266. Крѣпостната игра се води
приспособяватъ правилата дадени за т
ската военна игра.

§ 267. Всѣка вечеръ ржководителя
въ общи черти извършенитѣ операции
новата ситуация и на двѣтѣ страни за
ташното развитие на упражнението. Пр
случай, като излага и сторенитѣ грѣшки

и

о,

ь,

о-

га

со

за

го

я,

ъ-

на

ъ-

ди

з-

га-

ъ-

из-

ек-

се

че-

ага

ава

та-

зи

се

старае да запознае участниците съ начина по
който сж разрѣшени по-важнитѣ въпроси отъ
крѣпостната война въ другитѣ армии.

§ 268. Упражнението се свършва съ една
окончателна бесѣда на ржководителя, въ която,
като излага въ общи черти извършеното, той
изтъква поуки, които трѣбва да се извле-
катъ отъ него

ГЛАВА XIII.

Тактически маневри по картата.

§ 269. Тактическата военна игра се води
или въ всѣкоя частъ отдѣлно или по гарнизонно,
което е полезно особено за онѣзи гарнизони,
въ които сж разположени нѣколко части отъ
единъ и сжщъ родъ оружје или части отъ
различнитѣ родове оружје. Въ първия случай
упражненията се правятъ на двѣ страни, посте-
пенно и се достига, щото всѣка една отъ стра-
нитѣ да прѣдставлява частъ не по-голѣма отъ
полкъ. Въ втория случай упражнението може
да бжде докарано постепенно до тамъ, щото
всѣка една отъ странитѣ да прѣдставлява цѣла
дивизия.

§ 270. Дѣйствителното прѣимущество на
тактическата военна игра е че при този видъ
упражнения се има пълна възможность да се
държи точна смѣтка, всѣкога когато се намѣри
за необходимо, за условията на врѣмето и на

разстоянието, при които се развиватъ и п. малкитѣ подробности на операциитѣ.

За тази цѣль упражнението се раздѣля *моменти* (ходове), всѣкой единъ отъ които трѣ опрѣдѣлено врѣме. Трайността имъ, обаче, бѣ различна, въ зависимостъ отъ вида на упражнението, отъ количеството и рода на войски отъ фазата на дѣйствието. Като правило, *ментитѣ* сж по-дълги въ началото на упражнението и постепенно, съ приближаването до ршителната минута, се намаляватъ.

§ 271. Ржководителя на упражнението да темитѣ, опрѣдѣля състава и първоначалното р положение на силитѣ отъ двѣтѣ страни, назначава началницитѣ на странитѣ и опрѣдѣля к офицери влизатъ въ състава на всѣка една отѣхъ.

§ 272. Ползата отъ военната игра завтвърдѣ много отъ умѣнието и похватността ржководителя. Само онзи, който познава напълно военната техника, който владѣе напълно изството за командване на войскитѣ, който ум да използва срѣдствата, съ които разполага, и съумѣе да състави както трѣбва темата за военната игра, ще може да вдъхне животъ упражнението, ще го направи интересно за участницитѣ и ще съумѣе да го направи полезно поуката имъ. Не сж необходими нѣкои специални способности за ржководене на военна игра. Всѣки офицеръ отъ по-горенъ чинъ, кой

се прѣдполага че притежава исканитѣ познания, исканата опитностъ, трѣбва да бжде въ състояние да урежда и да води военната игра на двѣ страни, както и всѣко практическо упражнение съ войски.

§ 273. Понеже ржководителя изпълнява ролята и на посрѣдницитѣ при двѣстраннитѣ маневри, при военната игра той има нужда отъ единъ помощникъ, който ще му служи за изчисляване на врѣмето, за измѣрване на разстоянията, широчината на фронтветѣ, дълбочината на колонитѣ, трайността и дѣйствителността на огня, оцѣняване на фортификационнитѣ работи и пр., данни, които му сж необходими за вземане на рѣшенията относително различнитѣ дѣйствия при упражнението и да държи общи бѣлѣжки за хода на упражнението и рѣшенията на ржководителя. Освѣнъ това той назначава помощници на началницитѣ на странитѣ, които държатъ писменнитѣ бѣлѣжки — всѣкой единъ за своята страна.

§ 274. Темата съдържа едно общо прѣдположение и за двѣтѣ страни и частно прѣдположение за всѣка една отъ странитѣ. Тя се съставлява по сжщитѣ правила, както и при маневритѣ на двѣ страни.

Тя може да бжде дадена или прѣдварително, писмено, или прѣди самото начало на упражнението.

§ 275. За водене на военната игра необходими: по една отдѣлна стая за всѣкъ отъ странитѣ и по една карта; една стая карта за ржководителя. Освѣнъ това, ка всѣка една отъ странитѣ, така и за ржтеля сж необходими нужното число знаци или съ флагчета.

§ 276. Въ зависимостъ отъ характеръ на упражнението, което ще се развие и за дто колкото е възможно по-полезно за участитѣ, ржководителя може да извърши упражнението по какъвто начинъ намира за Той изисква да се прилагатъ точно предадени отъ различнитѣ устава и да се смѣтка за условията на мѣстността и за на неприятеля, до колкото тѣ могатъ да повлияне върху хода на дѣйствието.

§ 277. Даденитѣ по-долу общи п безъ да свързватъ ни най-малко свобод дѣйствие на ржководителя, могатъ да пос като норма за развитието на едно так упражнение по картата.

Ржководителя събира всички участ слѣдъ като разпрѣдѣли офицеритѣ на двѣ и слѣдъ като назначи началници на ст обявява общото прѣдположение. Всѣка е странитѣ си отива въ стаята. Ржков отива при всѣка една отъ тѣхъ и обявя ното прѣдположение.

Общото прѣдположение, споредъ и каза по-горѣ, може да бжде съобщен

рано, като се отпечата или литографира. Този начинъ има прѣимущество то че офицеритѣ сж ориентирани по-рано върху ситуацията, а слѣдователно, не се губи време въ начало на упражнението.

Всѣка една отъ странитѣ, слѣдъ като получи частното прѣдположение, разисква върху най-доброто рѣшение на темата. Когато се счита достатъчно освѣтленъ, началника на страната взема рѣшението си, което изразява въ видъ на заповѣдъ, на основание на която подчиненитѣ му офицери съставятъ заповѣдитѣ и разпорежданията, които биха издали въ дѣйствителностъ. Всички тѣзи заповѣди и разпореждания се прѣдставляватъ на ржководителя.

Слѣдъ получаването на заповѣдитѣ и разпорежданията, помощника на ржководителя прави забѣлѣжка въ особенъ листъ за всѣка една отъ странитѣ, относително: даденитѣ и полученитѣ заповѣди и донесения, за часа въ който сж биле пратени, за часа въ който могатъ да пристигнатъ по назначението си и за часа въ който ще се начене изпълнението имъ.

Сжщото правятъ и помощницитѣ на началницитѣ на странитѣ, всѣкой единъ за своята страна.

§ 278. Ржководителя заповѣдва на всѣка една отъ странитѣ да разположи знаковетѣ на картата, отъ което се получава изходното положение за всѣка отъ тѣхъ. Съ помощта на офи-

е-
на
на
за
и-
лина
де
и-
ж-
ѣ,
га,
ки
ня
тъпа,
на
тъ
кои
ни
гѣ,
тъ
ля
ст-се
по-

церитѣ, които сж въ негово разпореждан своята карта той разполага знаковетѣ, прѣдставляватъ частитѣ и на двѣтѣ стра

§ 279. Слѣдъ това, ако се иска развие цѣлия маршъ, туй положение се като база и се продѣлжава дѣйствието татѣкъ. Ако ли пѣкъ ржководителя има за да развие само боя, той заповѣдва на с ритѣ, които сж въ негово разпореждане, д виятъ дѣйствието отъ първоначалното полс чакъ до когато прѣднитѣ части на двѣ се откритъ взаимно. Тогава той отива п ната и сѣтнѣ при другата страна и съобш всѣкой единъ отъ началницитѣ на ст положението на войскитѣ му въ тѣзи м разположението на прѣднитѣ войски отъ п ната страна, които въ дѣйствителность б открити, както и свѣдѣния за разполож на останалитѣ неприятелски сили, които свѣ може да се прѣдполага че началника на ната ще да е имала възможность да с Обявява че се е почналъ *първия момент шрата* и пита началника на всѣка едн странитѣ, какво мисли да прави.

Слѣдъ като се е свършило първонач разискване, задрѣжава се на офицеритѣ ворятъ по между си, да изказватъ мнѣни безъ да бждатъ попитани отъ ржководи това се пази прѣзъ цѣлата трайность на нението.

Освѣнъ това ржководителя трѣбва да на блюдава щото заповѣдитѣ и донесенията да не се прѣдаватъ по назначението освѣнъ въ мину тата, когато би се получили въ дѣйствителность, т. е., като се държи смѣтка за врѣмето необхо димо за прѣдаването имъ.

§ 280. На основание на новата ситуация, началницитѣ на странитѣ издаватъ нови запо вѣди, нови распоредания. Подчиненитѣ имъ офицери, на основание на тѣзи заповѣди или распоредания, издаватъ сжщо и тѣ нови запо вѣди или распоредания, както би направили въ дѣйствителность. Всичкитѣ тѣзи заповѣди се прѣдставляватъ на ржководителя и помощника му прави необходимитѣ бѣлѣжки въ листа на всѣка страна.

§ 281. Ржководителя заповѣдва на всѣка една отъ странитѣ да разположатъ знаковетѣ на своята карта, споредъ новата ситуация.

Никой нѣма право да мѣсти знаковетѣ безъ негова заповѣдь.

Офицеритѣ, които сж въ негово разпореж дане, разполагатъ знаковетѣ на двѣтѣ страни и на неговата карта, отъ която ще се види ясно положението въ края на 1-я моментъ. Ржково дителя отива пакъ послѣдователно при едната и при другата страна и имъ съобщава какво е по ложението на войскитѣ имъ въ този моментъ, какво е положението на войскитѣ отъ против-

ната страна, за които може да се прѣче сж биле вече открити, какви свѣдѣния за противната страна, свѣдѣния, които се прѣдполага че сж добити отъ нач. страната и обявява че се начева *втория*.

§ 282. При първитѣ упражнения, нията, които дава ржководителя за нег трѣбва да бждатъ твърдѣ точни, за да задачата на изпълнителитѣ, обаче, ка помни че нѣма да бжде така въ военн. При по-нататъшнитѣ упражнения свѣ ставатъ по-неясни, а по нѣкога даже намѣренно лъжливи, за да не се вѣрва на донесенията.

§ 283. Развитието на втория и дуюция моменти става по сжщия начи до когато ржководителя не намѣри че нението е достатъчно развито, за да м се извлекатъ необходимитѣ поуки отъ

§ 284. За подробното изучване н женията и сблъскванията, които произ. отдѣлнитѣ моменти, ржководителя вика стая, или послѣдователно или едноврѣм чалницитѣ на странитѣ, сами или при отъ всички или само отъ нѣкои отъ оѣ които непосредствено сж заинтерес. това дѣйствието и въ тѣхно присжтствие дѣйствието, взема въ съображение мѣс оцѣнява дѣйствието на огъня и пр. и

симостъ отъ всичко това рѣшава на чия страна е успѣха, спрѣдѣля до кое мѣсто ще прѣслѣдва спечелилия и до кое мѣсто ще трѣбва да отстѣпи изгубилия и пр.

§ 285. Всички свои рѣшения ржководителя основава само на тактическитѣ съображения, а дѣйствието на огъня взема само до толкова въ видѣ, до колкото то може да има влияние върху морала на войскитѣ.

Ако се случи щото материалнитѣ условия и на двѣтѣ страни да бждатъ еднакви, за рѣ шението си ржководителя може да прибѣгне или до хвърлянето на зара или пѣкъ самъ да рѣши на коя страна е успѣха.

§ 286. Когато се викатъ началницитѣ на странитѣ по отдѣлно или едноврѣменно ржко водителя покрива на картата онѣзи знакове отъ противната страна, за положението на които въ дѣйствителность не би знаялъ неприятеля. На противъ, той открива постепенно онѣзи, за които се прѣдполага, че той е получилъ вече донесение.

§ 287. Прѣзъ врѣме на самата игра, всѣкой единъ отъ участницитѣ е свободенъ въ своитѣ рѣшения. Ако нѣкое отъ рѣшенията на участницитѣ не съвпада съ онова, което ржководителя мисли за най-рационално, той не се намѣсва и не показва че не е съгласенъ съ това рѣшение, защото грѣшкитѣ ще бждатъ изгнати отъ самия вървежъ на дѣйствието.

ага
ма
да
на
на
тъ.
тѣ-
ля,
сни
на-
ме.
ята
ѣд-
ога

лѣ-
жъ
аж-
да

же-
въ.
ята
на-
ени
тѣ,
въ
два
ѣта,
ви-

ната страна, за които може да се прѣдполче сж биле вече открити, какви свѣдѣния и за противната страна, свѣдѣния, които може се прѣдполага че сж добити отъ началника страната и обявява че се начева *втория момен*

§ 282. При първитѣ упражнениа, свѣдѣнията, които дава ржководителя за неприятѣ трѣбва да бждатъ твърдѣ точни, за да се уле задачата на изпълнителитѣ, обаче, като се помни че нѣма да бжде така въ военно врѣ При по-нататъшнитѣ упражнениа свѣдѣния ставатъ по-неясни, а по нѣкога даже и пр намѣренно лъжливи, за да не се вѣрва всѣк на донесенията.

§ 283. Развитието на втория и на сдующия моменти става по сжщия начинъ, че до когато ржководителя не намѣри че упрението е достатѣчно развито, за да могатъ се извлекатъ необходимитѣ поуки отъ него.

§ 284. За подробното изучаване на движеніята и сблъскванията, които произлизатъ отдѣлнитѣ моменти, ржководителя вика въ своя стая, или постѣдователно или едноврѣменно, чалницитѣ на странитѣ, сами или придружотъ всички или само отъ нѣкои отъ офицери които непосредствено сж заинтересувани това дѣйствието и въ тѣхно присѣствие разгледа дѣйствието, взема въ съображение мѣстността оцѣнява дѣйствието на огъня и пр. и въ за

симостъ отъ всичко това рѣшава на чия страна е успѣха, спрѣдѣля до кое мѣсто ще прѣслѣдва спечелилия и до кое мѣсто ще трѣбва да отстѣпи изгубилия и пр.

§ 285. Всички свои рѣшения ржководителя основава само на тактическитѣ съображения, а дѣйствието на огъня взема само до толкова въ видѣ, до колкото то може да има влияние върху морала на войскитѣ.

Ако се случи щото материалнитѣ условия и на двѣтѣ страни да бждатъ еднакви, за рѣшението си ржководителя може да прибѣгне или до хвърлянето на зара или пѣкъ самъ да рѣши на коя страна е успѣха.

§ 286. Когато се викатъ началницитѣ на странитѣ по отдѣлно или едноврѣменно ржководителя покрива на картата онѣзи знакове отъ противната страна, за положението на които въ дѣйствителность не би знаялъ неприятѣля. Напротивъ, той открива постепенно онѣзи, за които се прѣдполага, че той е получилъ вече донесение.

§ 287. Прѣзъ врѣме на самата игра, всѣкой единъ отъ участницитѣ е свободенъ въ своитѣ рѣшения. Ако нѣкое отъ рѣшенията на участницитѣ не съвпада съ онова, което ржководителя мисли за най-рационално, той не се намѣсва и не показва че не е съгласенъ съ това рѣшение, защото грѣшкитѣ ще бждатъ изгькнати отъ самия вървежъ на дѣйствието.

§ 288. Упражнението се свършва съ борь. Ръководителя излага на кратко хода дѣйствието и прави своитѣ забѣлѣжки. Трѣбва да оцѣнява направеното споредъ ретата и да се старее да отбѣгва всѣкакви заблѣжки, които би могли да докачатъ личното мѡлюбие на участницитѣ. Ако на участник не се позволява говоренето прѣзъ врѣме на мѡто упражнение, за туй при разбора ръководителя може да позволи на всѣкиго едного тѣхъ да изложи мотивитѣ, които сж го накара да вземе това или онова рѣшение. Това изложе трѣбва да бже кратко, като се избѣгватъ е какви полемики.

§ 289. Военната игра се начева въ част въ началото на новата година, слѣдъ като биле прѣкарани първитѣ два мѣсеца отъ знитѣ занятия въ рѣшаване на тактически зад по картата, и се продължава до 1-и апри Нищо, обаче, не прѣчи да се продължава вснната игра и по нататѣкъ, въ който случай служи като подготовителенъ периодъ на мартитѣ съ кадритѣ, на бойнитѣ упражнения и невритѣ съ частитѣ.

§ 290. За всички упражнения по военна игра се води подробенъ дневникъ, който прѣдставлява на инспекторскитѣ прѣгледи, отчетъ за тѣзи упражнения се прѣдставлява едно съ отчета за тактическиитѣ упражнен по картата.

ГЛАВА XIV.

Тактически задачи.

§ 291. Рѣшаването на тактически задачи по картата, както и военната игра, помагатъ твърдѣ много за изучване на уставитѣ, даватъ възможность да се прилагатъ на практика тактическиитѣ правила, както и добититѣ отъ опита правила и въ сжщото врѣме приучватъ офицеритѣ да взематъ бързи рѣшения.

Наистина, военната игра и рѣшаването на тактически задачи по картата сж тѣсно свързани по между си и прѣдставляватъ едно и сжщо нѣщо, защото може да се каже че военната игра не прѣдставлява друго освѣнъ една редица задачи по картата, въ свързка една съ друга. Въ дѣйствителность, обаче, има извѣстна разлика по между имъ: така напримѣръ, при военната игра и двамата участници взематъ участие при развитието на темата, като създаватъ нови ситуации, тогава, когато при тактическиитѣ задачи само единъ отъ противницитѣ е на лице, а другия е прѣдставляванъ отъ ръководителя, който само създава нови ситуации; прѣдставляването на войскитѣ отъ двѣтѣ страни съ знакове или съ флагчета улеснява твърдѣ много работата на въображението на изпълнителитѣ, тогава, когато при тактическиитѣ задачи по картата се изисква по-голѣмо усилие на въображението, за да може да се прѣдстави подробното разположение на

неприятеля; най-послѣ, при военната игра рѣшенията се взематъ бързо и се изразяватъ повече устно, било подъ видъ на заповѣдъ, било по другъ начинъ, тогава, когато при тактическитѣ задачи се дава повече врѣме за мислене, а при писменнитѣ, освѣнъ това, се изисква и дълга писменна работа.

§ 292. Относително начина, по който се ржководятъ тактическитѣ задачи по картата и военната игра, почти нѣма никаква разлика и правилата дадени за военната игра сж еднакво приспособими и къмъ тактическитѣ задачи по картата, защото, ако се умали врѣмето което се дава на онзи който рѣшава задачата, ако се увеличи числото на участницитѣ, като се назначатъ тѣ да командуватъ по-малкитѣ части и ако се прѣдставятъ войскитѣ на картата съ знакове, намѣсто да бждатъ начертани, тактическата задача по картата се обръща въ военна игра на една страна. Ако ли пъкъ се противопоставятъ двама противници или двѣ групи една на друга, разликата между военната игра и между тактическитѣ задачи на картата става твърдѣ значителна.

§ 293. Рѣшаването на тактически задачи бива единично и съ групи. Въ първия случай, назначеното лице рѣшава задачитѣ на всички началници на частитѣ, които влизатъ въ състава на командваната отъ него единица. Въ втория

случай, всѣкой единъ отъ участницитѣ рѣшава задачата на частята, която командува.

§ 294. Рѣшаването на тактически задачи бива още писмено или устно. Въ първия случай, всички рѣшения се излагатъ писмено и разположението на войскитѣ се показва писмено на особенено кроки. Въ втория случай, всички рѣшения се даватъ устно и разположението на войскитѣ се показва на картата съ знакове. Не се позволява даванетоъ задачи за рѣшаване у дома.

§ 295. Рѣшаването на тактически задачи може да става още намѣсто на картата — на мѣстността, въ който случай тѣ се приближаватъ твърдѣ много до маневритѣ съ кадритѣ на една страна и всичкитѣ рѣшения се излагатъ или писмено или устно.

§ 296. Рѣшаването на тактически задачи по картата, ако и да не може да се сравни, относително ползата която принася, съ военната игра, при всичко това прѣдставлява едно прѣкрасно сръдство за развиване тактическитѣ познания не само на изпълнителитѣ, но още и на онѣзи, които съставляватъ темитѣ и разглеждатъ рѣшенията имъ.

Заедно съ практикескитѣ упражнения съ войскитѣ, рѣшаването на тактически задачи по картата прѣдставлява най-доброто сръдство за младитѣ офицери за изучаване на уставитѣ и за прилагането имъ на практика.

Тъй сжщо то прѣдставлява най-доброто срѣдство за изучване и за прилагане на практика на тактическитѣ правила. Освѣнъ това то помага твърдѣ много за развиване у офицеритѣ на рѣшителностъ и въ това отношение, ако военната игра помага за да се научатъ офицеритѣ да взематъ *бързи рѣшения*, съ рѣшаването на тактическитѣ задачи тѣ се учатъ, слѣдъ дълбоко обмислюване, да правятъ изборъ между различнитѣ добръ обмислени рѣшения.

Слѣдователно, рѣшаването на тактически задачи по картата прѣдставлява най-доброто подготвяне къмъ всичкитѣ други практически упражнения, защото то дава възможностъ на участницитѣ да изучатъ и да разбератъ уставитѣ и да се научатъ да взематъ вѣрни и на мѣстото си рѣшения.

Отъ друга страна, то е полезно и за самитѣ ржководители, защото тѣ сж принудени да изучватъ картата, да търсятъ такава тактическа ситуация, която, като отговаря на дадената мѣстностъ, да бжде въ сжщото врѣме *съобразна съ действителността*, т. е., да бжде *проста и естествена*.

§ 297. Рѣшаването на тактически задачи по картата се прави прѣвъ първитѣ два мѣсеца отъ зимнитѣ занятия отъ начало писменно, като всѣкой единъ отъ участницитѣ рѣшава по една задача, а сетнѣ и устно, единично или съ групи.

§ 298. Въ полковетѣ, занятията по рѣшаване на тактически задачи по картата се водятъ

отдѣлно съ шабъ-офицеритѣ и отдѣлно съ оберъ-офицеритѣ.

§ 299. Занятията по рѣшаването на тактически задачи по картата въ дивизиитѣ се водятъ съ бригаднитѣ и полковитѣ командири, като подготвителна работа къмъ военната игра, слѣдъ която се прѣминава къмъ маневритѣ съ кадритѣ.

§ 300. За тактическитѣ занятия въ частитѣ се държи подробенъ дневникъ, който се прѣдставлява при инспекторскитѣ прѣгледи, а отчетъ за тѣзи занятия се прѣдставлява заедно съ отчета за военната игра.

§ 301. На тактическитѣ занятия по картата въ частитѣ участвуватъ, както санитарнитѣ, така и интендантскитѣ офицери, теми за рѣшаване на които се даватъ отъ областъта на специалната имъ служба.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стр.
Прѣдговоръ	3
Практически упражнения.	
Общи начала	13

ОТДѢЛЪ I.

Практически упражнения съ войски.

Маневръ	18
Трайността на маневритѣ	20

Глава I.

Маневри на двѣ страни.

Теми	22
Ржководитель	27
Посрѣдници	28
Извършване на маневритѣ	40
Прѣкъсване на маневра — Разборъ	45
Продължаване на маневритѣ. Разполагане за нощуване	48
Оцрѣдѣляне на цѣльта, срѣщу която стрѣля артилерията	52
Изженерни войски	53
Телеграфъ и телефонъ	55
Въздухоплавателни отдѣления	58
Обозъ	58
Маневренъ обозъ	60
Мѣрки, които се взематъ за избѣгване на нещастни случаи	63

Полицейска служба	
Повръда на частната собственост	
Одбняване на повръдитъ	
Карти	
Разписания, зановѣди и отчети	

Глава II.

Маневри срѣщу прѣдставенъ наприятель	
--	--

Глава III.

Специални кавалерийски маневри	
--	--

Глава IV.

Санитарни маневри	
-----------------------------	--

ОТДѢЛЪ II.

**Практически упражненія на мѣстността безъ войси
(маневри съ кадритъ).**

Глава V.

Тактически упражненія съ кадритъ	
--	--

Глава VI.

Упражненія съ кадритъ на части отъ полка и по-малки	
---	--

Глава VII.

Упражненія съ кадри на бригадата, дивизия и повече	
--	--

Глава VIII.

Практически упражненія въ полето съ офицеритъ отъ генералния щабъ	
---	--

ОТДѢЛЪ III.

Маневри по картата.

Воевна игра	120
-----------------------	-----

Глава IX.

Стратегически маневри по картата	121
--	-----

Глава X.

маневри по картата по службата въ тѣла	123
--	-----

Глава XI.

Санитарни маневри по картата	126
--	-----

Глава XII.

Крѣпостни маневри по картата	129
--	-----

Глава XIII.

Тактически маневри по картата	131
---	-----

Глава XIV.

Тактически задачи	141
-----------------------------	-----